

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Dünya Bankası ile Yeni Bir Sosyal Politika Öznesi Olarak Beşeri Sermaye

Human Capital as a New Social Policy Subject with The World Bank

Özlem KÜÇÜK^a *

^a Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksekokulu, Kocaeli / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-7717-2439

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 10 Şubat 2020

Kabul tarihi: 18 Nisan 2020

Anahtar Kelimeler:

Dünya Bankası,

Beşeri Sermaye,

Rekabet,

İnnovasyon,

Sosyal Politika

ÖZ

ABD önderliğinde, Bretton Woods Konferansı ile çoklu mutabakat sonrası kurulan Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD), ulusal ekonomilerin dışı kapanmayacağı bir uluslararası ekonomik sistemin varlığını sürdürmek üzere kurulan bir ulus üstü finans kurumudur. Kuruluşundan beri ABD etkisinde politika üreten, IBRD, 1960 yılında Uluslararası Kalkınma Birliği'nin (IDA) katılımı ile Dünya Bankası adını almıştır. 1980'lere kadar serbest piyasa ekonomisi içinde ulusların üretime dayalı kalkınmalarını destekleyerek, yoksulluğu ve az gelişmişliği çözmeye çalışan Banka, 1980'lerde, büyük bir değişim geçirmiştir. 1970'lerin sonuna kadar, kalkınma kavramının çekirdeğinde yer alan sosyal politika nosyonu, 1980'lerde unutulur ve kalkınmanın yerini ekonomik büyüme alır. Nihayet, 1990'ların başında sosyal politikalar, artan yoksulluğu dizginlemek üzere ekonomik büyümenin kolaylaştırıcıları haline gelmiştir. Ancak, hızlı innovasyon ve teknolojik gelişme üretim sistemlerine yansyarak, çalışma ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile ABD'de imalat sanayi istihdam oranlarında azalış yaşanırken bilakis Çin'de nitelikli beşeri sermaye ile üretilen yeni işler imalat sanayi istihdamını artırmıştır. Banka, devletlerin serbest piyasa ekonomisi içinde gerek hızlı rekabete uyum sağlamaları gerekse orta sınıftan yok olmaması ve orta gelir tuzağına takılmaması için beşeri sermayenin önceliğini vurgular. Nitekim Banka, gelişmekte olan ülkelerin geleceğin ekonomisinde acımasız rekabete ile başa çıkabilmelerinin tek yolunu, minimum sosyal koruma ile teknolojinin faydalarından yararlanabilecek nitelikli beşeri sermaye olarak görmektedir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received February 10, 2020

Accepted April 18, 2020

Keywords:

The World Bank,

Human Capital,

Competiton,

Innovation,

Social Policy

ABSTRACT

The International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) is an international financial institutaion, established in the leadership of the United States with the multiple agreement in the Bretton Woods Conference to lift the trade barriers. With the establishment of IDA (International Development Association) in 1960, IBRD is refered the name World Bank. In the 1950s and 60s, the Bank's primary focus was that funding of large infrastructure projects such as roads, dams.. etc. In the sense of The Bank's development projects in 1970's, concentrated on people-oriented development projects such as related to rural and urban development more than the construction of material structures. In the 1980s, the Bank, began to imposed on "conditionality" for structural adjustment credits. The meaing of conditional loan is to commit borrower contries to implementing certain policy menus of reforms as health, education systems before receiving the funds agreed to. In the early 1990s, classical social policy discourse completely changed and social policies became facilitators of economic growth. Finally, the shifting from economic development to economic growth policies caused the Bank, became the global governance center of social policy. On the other hand, the Bank, gives advice that to have enhanced human capital for developing countries as the way of dealing with fierce competition and innovations coming through technology. I will try to explain the new social order in which the Bank is at the global center within the concepts of new labourforce, fierce competiton, technological innovation and human capital.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: ozlem.kucuk@kocaeli.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

This paper argues that the the pace of technological innovation causing to new sector and jobs with the new period of fierce competition for developing countries, brought the enhanced human capital in the center of new social policy that conducted by the World Bank. IBRD is the richest and largest development lending creditor for the low income countries works with the idea that development based on national resources is not possible. By 1990, The World Bank, besides the loss of social rights of employees, implementing conditional loans reforms to help countries, to restructure of their economies. So, the Bank has undergo tremendous changes since it was established. But, The Bank, has always been concerned with economic and social issues. One of the important task of the Bank is to provide useful information to foreign investors by reporting the socio-economic data of the member states. On the one hand, the Bank ensures the security of foreign investors against political risks, and on the other hand the Bank produces social policies to ensure the economic growth of the extreme in debt very poor countries.

In 1968, Robert MacNamara became the World Bank's President and assumed obligation the "Basic needs" approach for the development of countries as a primarily factor of economic growth. By the time of 1968 was also the first year in which the World Bank began providing credits to the education sector. On the other hand, The "Basic needs" approach coincided with human development and human capital concepts for economic growth. Giving importance for human capital theory as the central paradigm for economic growth caused the education as a key sector. Human capital theory assuming on mutual benefits between state and economic performance caused the rapid expansion of The World Bank's lending in education. In order to obtain educational loans, countries, have both agreed to privatisation of education sector and local policy makers becoming recipients by leaving the centre of location to national education services. In the beginning for the World Bank, while human capital was the way of raising manufacturing efficiency rates but today's, the enhanced human capital is the way of reducing poverty and maintaining of free market economy.

Since 1990s, it has started to support the development of the private sector increasingly in the field of education through the International Finance Corporation (IFC). With the reform policies in education, it has made a new initiative to organize the education curriculum primarily according to the needs of global markets, and to support labor force participation, within the framework of employment policies. However, while the issue of gaining knowledge and skills in line with the demands of the economy and the market at all levels of education comes to the fore, the concept of national values and citizenship are being put into the background. However, the Bank could not successful to direct all nation states in the world as using the policy of decreasing state intervention in the market economy. In countries such as China that working closely with the World Bank, on the contrary education is particularly state-owned. China has contributed to its economic growth by using the loans received from the World Bank in an efficient and rational manner. China, which developed and grew rapidly with the transition of the socialist free market economy in 1978, has increased its literacy rate which was 80% in 1949 to 92% of today via radical education reform. The Chinese government has established 1 million schools, including the distant and poorest villages of the country. With the central education program, which is divided into social and physical sciences categories appropriate to the skill and intelligence level, China has achieved to raise human capital compatible with advanced technology. The World Bank's endorsement of low-interest loans between \$ 1 and \$ 1.5 billion to China prompted the US President's reaction. American president Trump reacted the World Bank and said that: "Why is the World Bank loaning money to China? Can this be possible? China has plenty of money, and if they don't, they create it. STOP. The American president's above words also prove that the Bank's management is not transparent. All that is is a reaction to the East Asian miracle. Today, China can produce more cheaper products with labor-intensive industrial production. But technological advances in production trend to the reduce of importance of labour. As this reason, a debate between Marx's Labour Theory of Value and Shumpeter's Innovation Theory of Profit, has always continued. Likewise, fast-moving technology causing the demand of workers who can undertake nonroutine cognitive tasks, such as high-skilled human capital to cope with fierce competition. The 2019 World Development Report says: The future business world is uncertain. According to the Bank, the job of the semi-skilled workforce is done by industrial robots, and there is a need for a highly skilled, competitive, dynamic and adaptive workforce in order to maintain survival of a countries.

Giriş

1944’de kurulan ve Dünya Bankası (DB) olarak bilenen, Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD), 1960 yılında Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association – IDA)’nin kurulması ile Dünya Bankası adını alır. Ana faaliyet alanı, üye hükümetlere kalkınma projeleri için finans, garanti ve teknik yardımda bulunmak şeklinde borç dağıtımıdır. Dünya Bankası Grubu (WBG) ise beş kurumu içerir. Bunlar; Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation–IFC), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (The International Centre for Settlement of Investment Disputes–ICSID) ve Çok taraflı Yatırım Garanti Ajansı (The Multilateral Investment Guarantee Agency–MIGA) olmak üzere beş ayrı kurumu ifade etmektedir (Kaya, 2002, s.4; Annisette, 2004, s.304-305).

Yapılandırma çalışmaları, 2. Dünya Savaşı bitimine doğru başlayan ve 1946’da devletlerarasında bir tür kredi birliği olarak kurulan IBRD, başlangıçta Avrupa’nın yeniden imarı ve kalkınması üzerine odaklanmış ancak Marshall Planı sonrası, bu durum değişmiştir. ABD yönetimi, artan muhalefet ve komünizm tehlikesi nedeniyle, 1940-1950 yılları arasında ülkede sıkı tedbirler alırken, öte yandan ABD’nin ekonomik gelişiminin devamlılığını korumak için benimsediği açık Pazar ekonomisini tüm dünyaya yaymaya çalışmaktadır. Zira ABD için, Marshall Yardımı, 2. Dünya Savaşı sonrası komünizm iyiden iyiye yayıldığı Avrupa’nın kurtuluş reçetesi gibidir. Nitekim Marshall Yardımı (1948-1953), Batı Avrupa’nın, zirai ve sanayi üretimini savaş öncesi dönemden daha yukarı çıkarırken GSMH oranlarını da yükseltmiştir. Böylece, Marshall Planı ile ABD sermayesi Batı Avrupa’da inanılmaz oranda artış göstermiş, Avrupa, ABD sermayesi için neredeyse “Uzak Batı” haline gelmiştir (Erhan,1996, s. 284; CNN Türk, 2014). En nihayetinde, Batı Avrupa’da serbest piyasa düzenin temelleri atılırken, komünizmin yayılmasının önüne de geçilmek istenmiştir. Öte yandan, yeni siyasal bağımsızlığına kavuşan uluslar için ise yüksek imtiyazlı kredi imkânları sağlamak üzere 1960’da IDA kurulmuştur (Mundy ve Verger, 2014, s.2-3).

Robert McNamara başkanlığında (1968-1981) Dünya Bankası, erken dönemde tekeline aldığı ‘yoksulluğu azaltma projesi’ çerçevesinde sosyal politika yönlendirici konuma gelir. Banka yönetimleri arasındaki politika devamlılığı, Banka’nın sosyal politika aktörü haline gelmesinde etkilidir. Geçen altmış yıl boyunca Dünya Bankası’nın gündemini ağırlıklı oy hakkına sahip sanayileşmiş ülkeler belirlemektedir. Banka’nın tarihi geçmişine bakıldığında, ABD tarafından atanan Dünya Bankası Başkanları ve veto yetkisi, Banka’nın ABD’nin politika tercihlerinden fazlasıyla etkilendiğini göstermektedir. 1960’larda ABD ve müttefiklerinin sömürge sonrası yeni bağımsızlığını kazanmış uluslararası komünizmin ilerlemesini engellemek üzere, IBRD’ye, düşük gelirli ülkeler için yüksek imtiyazlı finansman programı uygulayıcısı olarak Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) eklenmiştir. Çok başarılı bir politika yorumcusu olan Başkan McNamara, Dünya Bankası’nın rolünü, istikrarının sürdürülmesi için temel ihtiyaçlar ve yoksulluğu azaltmak üzerine konumlandırarak, geniş bir kesime hitap etmeyi başarır. Aynı zamanda, McNamara yönetiminde Dünya Bankası sermayesini dört kat artırmıştır. McNamara başkanlığında, yoksul toplumların üretken kapasitelerini artırmak üzere yapılan yatırım projelerinin hedefi, ekonomik büyüme ve gelirlerin yeniden dağıtımını sağlayarak yoksullukla mücadeledir. Nitekim, dönemin yoksullukla mücadele gündeminde, küçük çiftçiler için entegre kırsal kalkınma projeleri ile alt yapı yatırımları vardır. Böylece, Dünya Bankası, 1960 ve 70’lerde kalkınma ekonomisi alanında dünyanın en büyük işvereni ve danışmanı konumuna yükselir (Mundy ve Verger, 2014, s. 2-3).

Stiglitz’e göre “Önce sömürgeciliğin ardından komünizmin sona ermesi, IMF ve Dünya Bankası için başlangıçta belirlenmiş görevlerini fazlasıyla genişletme ve yetkilerini muazzam

artırma fırsatı sağlamıştır.” Günümüzde, Dünya Bankası ve IMF, sadece dış kaynak arayan ülkeler için değil aynı zamanda uluslararası finans piyasalarına daha rahat ulaşmak isteyen ülkeler içinde bir “onay mührü” olarak kabul edilmektedir ve bu ülkeler, bu iki kuruluşun, serbest piyasa ideolojilerini ve teorilerini yansıtan tüm reçetelere uymak durumundadır (akt. Stanford, 2011, s.269). Benzer şekilde Ollman’a göre, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların temel felsefelerini anlamak için ulus devletlerin yükselme çağına bakmak gerekmektedir. Bu kuruluşlar, küresel kapitalist sistemin başlangıcı iken Amerikan kapitalist sınıfı artan şekilde uluslararası hale gelince, dünya ölçeğinde bu kurumların ABD’nin ekonomik gelişiminin devamına işlerlik kazandırmak üzere siyasi yardım amacıyla hareket ettikleri gözlenmektedir (Ollman, 2008, s. 49).

Nitekim dünyanın en büyük ve en zengin kalkınma kurumu olan Dünya Bankası, hem mali hem de entelektüel hegemonyadır (Annisette, 2004, s.305). Banka’nın 2017 yılı, Yıllık Raporu’nda, 2030 yılına kadar dünyada aşırı yoksulluğu sona erdirmek ve mülkiyetin adil paylaşımını sağlamak üzere iki hedef belirlenmiştir. İlgili hedeflere ulaşmanın yolu ise Banka’ya göre, beşeri sermayenin güçlendirilmesi, esneklik ve ekonomik büyümenin hızlandırılmasıdır. Esnekliği artırmak noktasında Ürdün ve Lübnan’a giden Suriyeli mülteciler için Banka’nın sağladığı yenilikçi krediler örnek gösterilirken, ekonomik büyüme konusunda ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nin doğu ve güney komşuları ile sınır ticaretinin geliştirilmesi noktasında Banka’nın aktif bir rol oynadığının altı çizilir. Beşeri sermayenin oluşturulması hususunda ise, Banka’nın, Bangladeş’te, uzaktaki kırsal alanlardaki yaklaşık 690.000 çocuğa eğitimde ikinci bir şans sağladığı vurgulanmaktadır (World Bank, 2017, s.2).

20. yüzyılda, ekonomik ve sosyal gelişimin anahtarı, kişi başına düşen GSYH ile sınırlı bir kaygının ötesine geçen, topluma verimli bir katkıda bulunmak üzere, insanların kendi kurumlarını kullanmalarını ve geliştirmelerine izin veren ve devletin içinde bulunduğu bir kalkınma anlayışı hâkim olmuştur (Dostal, 2010, s.167). Ancak, 1990’lı yıllarda DB tarafından ortaya atılan yönetim kavramı ile devlet yapısı ve fonksiyonları tamamen bir değişim söz konusu olmuştur. Böylece, kamu politikaları ve kararların piyasa öncülüğünde yapılması ile devletin emek piyasalarına yönelik, düzenleyici, müdahale edici ve geliri yeniden dağıtıcı rolü sınırlandırılmıştır (Bayramoğlu, 2004, s.28).

Son elli yıldır sürdürülebilir ekonomik büyümenin nasıl gerçekleşebileceği hususunda çeşitli yaklaşımlar öne sürülmektedir. 1950’lerde ve 1960’larda, yoksulluktan kurtulmak ve gelişmiş ülkelere yetişmenin yolu sanayileşme olarak görülmüştür. Zira uzun vadeli ekonomik performansın gerçekleşmesi için her alanda ani ve planlı sermaye yatırımları ekonomide “büyük bir itiş” (big-push) sağlayacak ve yaratılan tasarruf ile ülkelerin, kendi kendini sürdüren ekonomik büyümeye ya da ekonomide “kalkış” (take-off) durumuna gelebileceği görüşü hâkim olmuştur. Ancak, 1980’lerde, gümrük tarifelerinin azaltılması, uygun döviz kurları ve düşük enflasyon ile karakterize edilen “Washington Konsensüsü” sonrası iyi bir ekonomik politika ortamının önemi vurgulanmaya başlanmıştır. Ardından, 1990’larda, Dünya Bankası, iyi bir ekonomik ortamın sağlanması için devletlerin daha temel kurumsal reformlar yapması gereğini vurgulamaya başlamıştır (Cage, 2009, s.2; Tunalı ve Yılmaz, 2016, s.305).

1980’lerde Latin Amerika ülkelerinin girdiği siyasi bunalım ve ekonomik kriz, iki farklı yaklaşımın uygulanması hususunu gündeme getirmiştir. Bunlardan ilki sosyal demokrat yaklaşım diğeri ise neoliberal yaklaşımdır. Washington Konsensüsü olarak dünyaya tanıtılan yaklaşım, krizin nedeni olarak, devletin kamu alanındaki yatırımları, korumacılık ve aşırı düzenlemeleri işaret ederken, serbest piyasa yanlısı reçeteler önermiştir. Williamson, kavramı Latin Amerika ülkelerinin krizden çıkmasını sağlamak üzere, Washington temelli kurumlar tarafından uygulanacak düşük yoğunluklu politikalar olarak ifade etmiştir (Karakurt, 2011, s.31-32). Nitekim neoliberalizm 1980’lerde, Dünya Bankası’na giriş yapmıştır. ABD’nin DB

üzerindeki etkisi, 1987 Dünya Kalkınma Raporu temel hedeflerinin, Washington Mutabakatı ilkeleri ile birebir uyuşması ile açıklanabilir. 90'ların başındaki 'Washington Mutabakatı' (Williamson, 1999) paradigması çerçevesinde Milenyum Kalkınma Hedefleri, başta Dünya Bankası olmak üzere kalkınma kuruluşlarını, yaygın olarak kabul gören yoksulluğu azaltma hususunu kredi kullanımında öncelikli koşul olarak sunmak üzere birleştirmiştir (Hawkins ve Mann, 2007, s.353; Adhikary, 2015, s.193).

Dünya Bankası 1990'lardan bu yana piyasa odaklı reformlarla dünyadaki aşırı yoksulluğu azalttığını iddia etmektedir. Ancak, DB verileri kabul edilse dahi, yoksulluğun azaltılmasındaki ilerlemenin esas olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki yüksek büyüme oranı ve Hindistan'ın nispeten daha az büyüme oranı ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki ülke denklemden çıkarsa, 1990'dan beri dünyadaki yoksulluk düzeyinde belirgin bir düşüş kaydedilemediği anlaşılır. Bu nedenle, Dünya Bankası dışında çalışan ve IMF'nin ana akımda onayladığı alternatif kalkınma teorisyenleri, devlet kurumunun ve devlet kabiliyetlerinin kalkınma sürecinde önemini vurgulamaktadırlar. Nitekim bu teorisyenler, piyasaların varlığını sürdürdürebilmesi için ihtiyaç duydukları, endüstri ve bilgi tabanlı bir ekonomiye geçişte devletin liderlik yapması gerektiğini savunmaktadırlar (Dostal, 2010, s.148).

Tam da bu noktada, endüstri ve bilgi tabanlı bir ekonomiye geçişin mümkün kılınabilmesi için çalışan nüfusun beceri ve yeteneklerinin eğitimle geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Dünya Bankası'nın 2019 Dünya Kalkınma Raporu'nun ismi: *Çalışmanın Değişen Doğasıdır*. Raporun başında şöyle der, insanlık tarihinde buluş (innovasyon) yeteneğinin sınırlarından korkulmadığı böyle bir dönem daha önce hiç yaşanmadı. Raporda Karl Marx'dan bir alıntı vardır. "Makineler, çalışanlara karşı üstün bir rakip ve aynı zamanda onları daima boşa çıkarabilecek durumdadır. Bu ise makinelerin grevleri bastırmak için en güçlü silah olmasını sağlamaktadır." Marx gibi John Maynard Keynes de, 1930 yılında teknolojiden kaynaklanan yaygın işsizlik konusunda uyarıda bulunmaktadır. Yine de innovasyon, beklenen yaşam sürelerinin artışına, temel sağlık hizmetleri ve eğitimin yaygınlaşmasına, çoğu insanın gelirlerinin yükselmesine neden olarak, yaşam standartlarını yükseltmektedir (World Development Report, 2019, s.2).

Ancak, bu iyimserliğe rağmen, gelecekle ilgili endişeler artmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde yaşayan insanlar, teknolojinin istihdama etkisi konusunda daha fazla endişe duymaktadırlar. Bilhassa esnek ekonominin (gig economy: kuruluşların belirsiz süreli sözleşmeler yerine bağımsız işçilerle kısa süre için gerçekleştirdikleri sözleşmeler ile sosyal güvencesiz, esnek çalışma biçimi) çalışma koşullarında en alt seviyeye kadar bir yarışı teşvik ettiğinden dolayı eşitsizliğin daha da artacağını düşünmektedirler. Bir işveren için çalışmak yerine, her biri ayrı olarak ödenen, geçici işleri olan veya ayrı iş parçaları yapan çalışanlara dayalı bir çalışma yöntemi olan esnek ekonominin, geleneksel çalışma ilişkilerini yok ettiği ve sosyal güvencesiz ve belirsiz bir çalışma durumunun ise çalışanların ruh ve beden sağlığını olumsuz etkilediği de iddialar arasındadır. Bu görüş, gerek gelişmiş gerekse orta gelirli ülkelerde imalat sanayi istihdamında yaşanan daralmaya bağlanmaktadır. Dünya Bankası'na göre, gelişen teknoloji, yeni işler üretme, üretkenliği artırma ve etkili kamu hizmetleri sunma fırsatları sağlarken, "Kodlanabilir" rutin görevler üstlenen işçiler için tehdit oluşturarak yer değiştirmelerine neden olmaktadır (Dünya Haber, 2018 ; World Development Report, 2019, s.2 ; Cambridge Dictionary, 2019).

Dünya Bankası, hiçbir zaman klasik sosyal politika taraftarı olmadı. Zira devlet tekelinde kamu müdahalesine dayalı sosyal politikara değil özel sektörün gelişimine ve ekonomik büyümeye yönelik piyasa taraftarı politikalara yön vermiştir. Nitekim 1990'lı yıllarda ortaya attığı "yönetişim" kavramı ile devletin emek piyasasını regüle ettiği sistem yerine piyasanın devleti düzenlediği sisteme geçişte öncülük yapmıştır. Böylelikle, Dünya

Bankası sosyal politika kavramını ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğine ve krizler karşısında kırılabilirliği önlemek hususunda olumlu etkisine göre yeniden şekillendirmektedir. Örneğin tüketici hakları hususunda hukuksal ve kamusal alanın gelişmesi (e-devlet kanalıyla tüketici şikâyeti başvurusu alınabilmektedir). Nitekim aynı işe farklı ücret uygulamasının, cinsiyet eşitsizliği konusunda toplumsal bir bütüncül değerlendirmeden bağımsız olarak DB tarafından sadece ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi göz önünde bulundurulmaktadır (Küçük, 2019, s. 225-230).

En nihayetinde bugün, kalkınma konusunda tek bir tarifin olmadığı ve her ülkenin ekonomik ve sosyal gelişme aşamasını değerlendirirken ülke özelliklerini dikkate almamız gerektiği hususunda fikir birliği oluşmuştur (Cage, 2009, s.2). Ancak, kabarık dış borcu olan ülkelerin kılavuzu hala büyük oranda Dünya Bankası'dır.

Tarihsel Süreçte Sosyal Politikanın Kurumsallaşması

1933 yılında Almanya'dan Türkiye'ye iltica eden ve Türkiye'de de sosyal politikanın bilimsel öncülerinden olan Gerhard Kessler (1945, s.12), sosyal politikayı, "sosyal sınıfların hareketleri, tezaları ve mücadeleleri karşısında devleti ve hukuk düzenini ayakta tutmaya ve idame etmeğe matuf bir siyaset" olarak tanımlamıştır. Kessler'in bu tanımından sosyal politikanın devletin ve hukuk düzeninin varlığının sürdürülebilmesi için gerekli olduğu anlaşılmaktadır. En nihayetinde sosyal politika sanayi devrimi sonrası oluşan yeni çalışma ilişkileri beraberinde sefaletle sürüklenen işçilerin isyanı ve örgütlü mücadelelerinin sonucudur.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) de kurulduğu tarih olan 1919'da İngiltere Başkanı Lloyd George, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau'ya yazdığı mektupta, "Tüm Avrupa devrimci bir ruhla doludur. İşçiler arasında hoşnutsuzluk derin bir öfke ve isyan duygusuna ulaşmıştır. Var olan düzen tüm dünya tarafından sorgulanmaktadır" demektedir (Sengenberger, b.t., s.15). 1848'de yayımlanan Marx ve Engels'in Komünist Manifesto ile sınıfsız ve sömürsüz bir dünya düzeni kurmaya yönelik örgütlü işçi hareketi, tüm gelişmiş kapitalist ülkelerde büyük etki yaratmıştır. Filizlenen ilk işçi mücadeleleri, beraberinde sendikal faaliyetleri getirmiştir. Tüm Avrupa hatta İngiliz sendikacılığı ve işçi hareketleri de Marksizm'den etkilenmiştir. Bu etki bir devrim şeklinde değil de, sosyal eşitsizliklere dikkat çekme noktasında olmuştur. İngilizler, tabakalar arasındaki sosyal gerilimi azalttığına, uzlaşmaya varılmıştır. Sınıflar arası sosyal gerilimi azaltmakta başarılı olan İngiltere için, 2. Dünya Savaşı sonrasında kıta Avrupa'sı devletlerinden belki de en büyük farkı, içeriden yükselen güçlü bir komünist akımının olmamasıdır (Kaymak, 2010, s.167-168; Tütüncü, 2015, s.493.).

Avrupa'da sosyal devlet anayasal alanda yerini alırken, 1940'ların ortalarında ABD'de Cumhuriyetçi kanattan Wisconsin Eyaleti senatörü Joseph Raymond McCarthy, ABD içinde komünizme yol açabilecek unsurları FBI başkanı J.E.Hoover ile birlikte temizlemektedir. 1950'lerin sonuna kadar süren komünizmle mücadele dönemi, devlet kurumlarının tekrar yeni bir anlayışla örgütlenmesini ve halkın komünizme karşı teyakkuz halinde olmasını sağlamıştır (Yıldırım, 2016, s.185). ABD'de anti-komünizm hareketi, Demokrat partiden Başkan seçilen Roosevelt'in ölümünden sonra hızlanır. Roosevelt yerine geçen yeni Başkan Truman'ın, farklı bir dış siyaset uyguladığı söylenebilir. Truman, Roosevelt'in ne dört özgürlük ne de dört polis idealine uygun hareket etmez. Oysaki Roosevelt, 06 Ocak 1941 tarihli kongrede yaptığı ünlü söylevinde dünya genelinde sosyal ve politik hedeflerin bir formülü olarak dört özgürlük idealini açıklamıştır. Konuşma özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, korkmadan yaşama özgürlüğü ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğü, esasen, genel silahsızlanma, kalıcı barış ile bir devletin diğerine saldırmasının engellendiği bir dünyada tüm bu özgürlüklerin mümkün kılınacağını ifade edilmiştir (Britannica, <https://www.britannica.com/event/Four-Freedoms>). Dört özgürlük kavramını uluslararası topluma beyan ettikten kısa bir süre sonra 14 Ağustos 1941 de Atlantik

Demeci ile insan hakları düşüncesi İngiliz ve Amerikan başkanları tarafından ilk defa uluslararası hukuka yansıtılmıştır (Dönmez, 1985, s.223-285).

Roosevelt, aynı zamanda ABD’de sosyal güvenlik sisteminin kurulmasını sağlayan kişidir. Roosevelt, 1913 yılında ABD Başkanı seçilen Wilson’dan etkilenmiş, Wilson’ın başkanlığı döneminde Birinci Dünya Savaşı yıllarında donanmada sivil olarak çalışmıştır. Roosevelt tıpkı Wilson gibi 1920’li yıllarda yaygın olan çocuk felcine yakalanmıştır (Yalçın, 2009, s.23).

Roosevelt’in ABD’de yaşanan ekonomik krizlerle başa çıkmada gerek tam istihdam politikası gerekse sosyal güvenliğin kurumsallaşmasında önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Nitekim 1929 ekonomik krizi ile ortaya çıkan olumsuz ekonomik koşulları aşamayan ABD’de, 1932 yılında Başkan Franklin D. Roosevelt tarafından “Yeni Düzen” (New Deal) ismi altında bir ekonomik program uygulanmaya başlanır. ABD Sosyal Güvenlik (SG) sisteminin fiili kuruluş süreci, 1934 yılında ABD Başkanı F.D.R’nin Kongre’de yaptığı bir konuşma ve aynı yıl aralarında 5 hükümet temsilcisinin de yer aldığı “Ekonomik Güvenlik Komitesi’nin” (The Committee on Economic Security) oluşturulması ile başlar. Böylece, Ocak 1935 tarihinde Kongre’ye Ekonomik Güvenlik Kanunu (The Economic Security Act) olarak sunulan teklif, 14 Ağustos 1935 de “Sosyal Güvenlik Kanunu” (The Social Security Act) adı altında yasalaşır. Demokratların hâkim olduğu Senato ve Mecliste, muhalefetin (Cumhuriyetçilerin) yasalaşma sürecinde yasanın sosyalist anlayışın bir ürünü olduğu şeklindeki eleştirilerine rağmen, ağırlıklı olarak evet çıkmıştır. Sosyal Güvenlik Yasası ismine karşın, Avrupa ülkelerdekini aksine, yalnızca emeklilik aylığı bağlanmasını öngören bir Federal yaşlılık sigortası beraberinde sınırlı bir işsizlik sigortasını ihtiva eden dar kapsamlı bir sosyal sigorta kanunudur (Alper, 2008, s.1-28). Bu gelişmede, İngiliz iktisatçı Keynes, F.D.R’in bir dönem danışmanlığını yapması etkilidir. Keynes’in ekonomi konusundaki görüşlerini aktardığı mektup, "Başkan Roosevelt'e Açık Bir Mektup" adı altında 31 Aralık 1933'te, New York Times’da yayınlanmıştır (The Guardian, 2008). Belki ki, Keynes, Roosevelt’in “Sosyal Güvenlik” yasası çıkarmasında ve “Yeni Düzen” programı kapsamında devletin istihdam yaratıcı rolünü etkinleştirmesinde rol oynayan isimlerden birisi olmuştur. Öyle ki Roosevelt, ABD, 2.Dünya Savaşı’na katıldığında, silah altına alınan askerlerin eşlerinin onların yerine istihdam edilmesini sağlayarak çok ilerici bir sosyal politika uygulamasına da imza atmıştır (Boyras ve Cantürk, 2014).

Dünya Bankası İçin Sosyal Politika

Temmuz, 1944’de 45 ulusal hükümet temsilcisi, hem Dünya Bankası’nın (IBRD) hem de Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) uluslararası hukukta tüzel kişiliklerini oluşturmak ve Ana Sözleşmelerini müzakere etmek üzere bir araya gelir. Ortaya çıkan, Banka, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde benzersiz bir kamu kurumu olarak hükümetler arası işbirliğine yönelik kurulan ilk çok taraflı kalkınma bankasıdır. 31 Aralık 1945’e kadar, 29 hükümet temsilcisi Bankanın Ana Sözleşmesini onaylamıştır. Mart 1946’da, Dünya Bankası ve IMF yönetim kurulu Savannah’da resmi açılışını yapmıştır. Bankanın ilk başkanı Eugene Meyer, 18 Haziran’da göreve başlamıştır. Banka 25 Haziran 1946’da 1818H Street, NW, Washington, DC’de, dünya genel merkezini açmıştır. Banka’nın onuncu yıldönümü sayısında, Başkan Meyer deftere şunu not etmiştir: “Uluslararası işbirliğinde bu yeni deneme için uygun yolu bulmak kolay değil. Bize rehberlik edecek tek şey eksik şekilde ana hatları çizilmiş Banka’nın ana sözleşmesi” (akt. Ruger, 2005, s.62). Meyer, göreve başladıktan 6 ay sonra istifa etmiş, yerine gelen ve iki yıl süreyle Dünya Bankası başkanı olan John McClay, Dünya Bankası’nın çalışmalarında ve coğrafi yöneliminde hızlı bir değişim başlatan bir dönemi başarıyla yönetmiştir (Ruger, 2005, s. 62-63).

ABD Başkanı Harry Truman ve Dünya Bankası ikinci başkanı John McClay, arasında yapılan 1947 tarihli bir anlaşmanın sonucu olarak, çoğunluğu ABD tarafından atanan

Banka'nın üst düzey yönetimi, kurum üzerinde önemli bir denetime sahip olmuştur. Dünya Bankası Başkanı, kredileri müzakere etme, personel alımı ve işten çıkarılması hususunda tam yetki sahibidir. Aynı zamanda, her hafta, kredileri onaylamak için bir araya gelen üye devletlerin hükümet temsilcilerinden oluşan İcra Kurulu'nu da denetler. Banka, benzersiz fon yaratma sistemiyle bir dereceye kadar özerklik sağlamıştır. Çoğu hükümetler arası organizasyonun aksine, Banka, özel sermaye piyasalarına tahvil satışından elde edilen fonlar ile toplam sermayesini çoğaltmıştır. Ancak, zengin ülkelerinden gelen bağışlarla finanse edilen IDA'nın 1960'ta kurulması ile bu dinamik değişmiştir (Sharma, 2013, s.575). Zira Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelerin yapısal reformlar aracılığı ile eğitim politikasını 1960'lardan bu yana önemli ölçüde yönlendirmeyi başarmıştır. Başlangıçta eğitim konusunda çalışma yetkisi olmayan Banka, günümüzde kalkınma eğitimi alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar arasında en güçlüsüdür. Zira küresel olarak, Banka, eğitim faaliyetleri için harcadığı milyarlarca dolarlık bir bütçeyle en büyük uluslararası eğitim finansmanı kaynağıdır. 1956 kurulan ve Banka'nın özel sektöre borç vermekle yükümlü yan kuruluşu IFC, bilhassa 2000'li yıllarda giderek artan oranda özel eğitimin desteklenmesi hususundaki üye ülkelerin kalkınma projelerine borç vermektedir (Mundy ve Verger, 2015, s.9-18).

Klasik Sosyal Politika Yaklaşımı ve Dünya Bankası

Uluslararası kalkınmayı teşvik etme hususundaki öncü rolüne rağmen, Dünya Bankası genel olarak, sosyal politikanın önde gelen açık destekçisi olarak kabul edilmez. Nitekim klasik anlamda, sosyal politika, toplum içindeki farklı çıkar gruplarını bir arada tutacak bir sosyal entegrasyonun oluşumunda ve sosyal sorunların çözümünde kamu müdahalesini destekler. Bilakis, sosyal politika, "Laissez Faire, Laissez Passer" (Bırakınız Yapsınlar, Bırakınız Geçsinler) düşüncesini desteklemez (Küçük, 2019, s.1-2).

Clemens and Kremer (2016, s.53), Dünya Bankası'nın uluslararası sermaye piyasalarındaki başarısızlıkları düzeltmek için kurulduğunu ancak rolünün zaman içinde değiştiğini ifade ederler. Zira 1960 yılında kurulan ve düşük gelirli ve aşırı yoksul ülkelerin kalkınması için Banka'nın zengin üye devletlerden topladığı bağışların dağıtılmasında önemli bir görev üstlenen IDA, aynı zamanda Dünya Bankası'nın merkezine yoksullukla mücadelenin girmesini de sağlamıştır. Esas olarak, bağımsızlığını yeni kazanan ve dış kredi ihtiyacı olan ülkelerin komünizme kaymasını engellemek üzere kurulan ve yüksek imtiyazlı kredi sağlayabilen IDA yönetimi için yoksullukla mücadele politik söylemi, iyi bir kurgudur. Böylece, sosyal politikanın çekirdek merkezinde yer alan işçi, yerini yavaş yavaş yoksula bırakmaya başlamıştır (Mundy ve Verger, 2014).

Polanyi, kendi kendine işlemeyen ve belli sistematik müdahale sistemi ile oluşturulmuş serbest piyasa sistemi ile ilgili olarak şunları kaydeder:

Ancak bu önemli farklılıkların ardında temel bir ortak nokta var: bireylere ve firmalara ekonomik çıkarlarını korumak için azami özgürlük verilirse, küresel pazarın herkesi daha iyi hale getireceği inancı. Bu temel inanç ise, neoliberallerin ticaret ve sermaye akışları üzerindeki kısıtlamaları ortadan kaldırmak ve ekonomik hayatın örgütlenmesinde devlet müdahalesini azaltmak için sistematik çabalarının ardında yatmaktadır" (Polanyi, 2001, s.33).

Nitekim küresel sistemin yönetiminde önemli rol oynayan IMF ve Dünya Bankası gibi güçlü uluslararası finansal kurumlar neoliberal kuralların güçlendirilmesini teşvik ettiler (Polanyi, 2001, s.33-34).

Polanyi'ye göre, Batı Avrupa'daki iç ticaret aslında devletin müdahalesiyle kurulmuştur. Zira ticari kapitalizme kadar, ulusal ticaret ulusal değil tam tersine yereldir. Esasen devlet müdahalesi, kentin tekel ve rekabet gibi iki birbirine bağlı tehlikeye başa çıkmasını sağlamak üzere ortaya çıkmaktadır (Polanyi, 2001, s. 60-69). Rekabetin, eninde sonunda tekele yol açacağı ve tekelinde toplumun varlığını tehlikeye sokacağı gerçeği ile

ekonomik yaşamın her yönüyle düzenlenmesi gereği devlet müdahalesine yol açmıştır. Bu durumun en iyi örneklerinden birisi tarihte ilk tröst Standart Oil firması ile gözlemlenebilir. ABD Başkanlarından Wilson ve bir önceki başkan Roosevelt tröstlere karşı bazı tedbirler uygulamaya koymuşlardır. Ancak, hukuk yoluyla tröstleri engellemeyi tercih eden Wilson için tröstler, fırsat eşitliğini engelleyerek, orta sınıf üzerinde olumsuz etkiler göstermiş ve sosyalizm tehlikesini artırmıştır (Hatipoğlu, 2015, s.160; Oğuz, 2017, s.25).

Colombato (b.t., s.12), Stiglitz'in "Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı" kitabı üzerine yazdığı makalesinde, Stiglitz'in komünizmle mücadele ederken demokrasiyi bir tarafa atan, açgözlü Amerikan şirketlerinin esasen gelişmekte olan ülkelere zarar verdiğini söylediğini ifade eder. Ener ve Demircan (2016, s.211) başta Dünya Bankası olmak üzere, uluslararası serbest kısıtsız ticaret ve serbest piyasa ekonomisinin bu kuruluşlar tarafından desteklendiğini söylemektedir. Hatırı sayılır bir kısım araştırmacı yazar beraberinde şahsi kanaatime göre, Bretton Woods, ABD'nin büyük bir dikkatle oluşturduğu "uluslararası tarihsel blok" yoluyla yeni bir hegemonik düzen inşasıdır. Bu kurumsal güç sisteminin ideolojisi serbest girişim (ticari engellerin kaldırılması) ve liberal demokrasidir. Lenin ve Wilson ile başlayan komünizm-kapitalizm savaşı, Stalin-Truman döneminde ayyuka çıkar ve ABD, hem ekonomik hem de siyasal olarak Sovyetler Birliği çevreler. Uluslararası kurumlar aracılığı ile sağlanan ucuz borçlanma ve pazar olanakları yolu ile sınıf ve halklar için sosyal refah devleti, kalkınma vaadi ve ulusal egemenliğe saygı gibi ortak çıkar öğeleri ile meşrulaştırılan yeni ekonomik sistem, Sovyet tehdidinin birleştirdiği bir uluslararası tarihsel blok tarafından inşa edilir. Bu hegemonik düzen inşasında ABD'nin entelektüel ve moral üstünlüğü sağlayan en önemli öğelerden arasında, kolonyalist bir geçmişe sahip olmayışı, Wilson'dan bu yana uluslarının kendi kaderini tayin hakkı ilkesine sadık kalması ve en önemlisi Wilson'ın pragmatik idealizminin taşıyıcılığını yapan A.B.D. üniversitelerinin sunduğu entelektüel sermayedir. Böylelikle, IMF ve DB gibi kuruluşlar uzun dönemde ABD liderliğinde hegemonik dünya düzeninin genişlemesine ve yeniden üretilmesine yönelik kuralları somutlaştıran bir rol oynamışlardır (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004, s.60).

Anwaruddin (2014, s.143), ifade ettiği üzere, 2. Dünya Savaşı sonrası, sömürgeciliğin sona ermesi ile siyasi olarak egemenliğine kavuşmuş devletler üzerinde yeni sömürgecilik (neocolonialism) akımı ortaya çıkmıştır. Pek çok koloninin bağımsızlığa ve özerkliğe henüz tam hazır olmadığı bir ortamda, koloni güçleri yeni bağımsızlığına sahip olan bu ülkelere "yardım" teklifinde bulunmuşlardır. Nitekim, pek çok ülke, küresel sisteme entegre olacak "ilerleme" ve "kalkınma"yı gerçekleştirebilmek için bu teklifi kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda, yeni bağımsızlığını kazanan ülkeler, eski sömürgeci güçlere ve yenilerine bağımlılığını günümüzde dahi sürdürmektedirler. Böylece, eski sömürge güçleri yerini yeni süper güç A.B.D ve onun kurduğu Dünya Bankası ile IMF'ye bırakmıştır (Anwaruddin, 2014, s. 143-144). Nitekim Dünya Bankası, 2. Dünya Savaşı'ndan büyük bir zaferle çıkan ABD tarafından kurulan yeni sömürgeci düzenin ürünüdür. Uluslararası kredilere ulaşmada bir "vize" işlevi gören Banka, kalkınma kredileri konusunda dünyadaki en zengin kurumdur. Aynı zamanda 1980'li yıllarda uygulama alanı bulan koşullu krediler ile serbest ticaret önündeki engellerin kaldırılması ve serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaştırılması noktasında önemli bir kilit örgüttür (Yılmaz, 2008, s.21).

Mundy ve Verger (2015)'in adım adım Dünya Bankası'nın küresel sosyal politika aktörü haline gelişini anlattığı makalelerinde; kuruluşundan buyana Banka'da en yüksek sermaye oranına sahip olan ABD'nin günümüzde de Banka üzerindeki hegemonyasının devam ettiğini ifade ederler. Dünya Bankası üzerinde ABD hegemonyası dünden bugüne süregelmiştir. Hem, Dünya Bankası başkanının ABD yönetimi tarafından seçimi, hem de kredi kullanımına ait veto yetkisinin başkanın tasarrufunda olması, üye devletlere şeffaflık öneren Banka için tezatlık taşımaktadır. Aynı zamanda Stiglitz (2018), Dünya Bankası'nın üye

devletlere hemen hemen her raporunda şeffaflık hususunu önerse de, gerek Banka Başkanı ve yönetiminin atanması gerekse kredi dağıtımını hususunda şeffaflık ilkesinin dikkate alınmadığını ifade etmektedir (Mundy ve Verger, 2015, s.9-18; Stiglitz, 2018, s.371).

1970’li yıllara kadar, Dünya Bankası, sanayileşme ve hızlı sermaye birikimine dayalı yerli üretim odaklı kalkınma programlarından, 1980’lerde temel ihtiyaçlar yaklaşımı ve ekonomik büyümeye yönelik yeni bir anlayışa geçiş yapmıştır (Şenses, 2009, s. 39). Sharma (2013, s.572) Dünya Bankası’nda yaşanan bu değişimi şöyle özetlemiştir.

23 Eylül 1973’de Robert McNamara Amerikalı Eski Savunma Bakanı, IMF ve DB’sının yıllık toplantısı için Kenya Nairobi’ye henüz vamiştir. Pentagon’u 1968 yılının Şubat başlarında terk ettikten kısa bir süre sonra, Dünya Bankası Başkanı olan McNamara, Banka’nın dünyanın en fakir ülkelere düşük faizli kredi sağlayan şubesi Uluslararası Kalkınma Örgütü (IDA)’nın payına 4.5 milyar dolar, “yenileme” kredisi verilmesine ABD’nin karar vermekte zorlanmasına çok üzülmemektedir. McNamara, yaklaşık bir yıldır Nixon Yönetimini IDA’ya 1.5 milyar dolar yardım etmesi konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Ancak, yönetim ayak dicitir ve işler kırılğan bir noktaya gelir: diğer bağışçılar fonlarını serbest bırakmadan önce, iflasın eşliğindeki IDA için ABD’nin harekete geçmesini beklemektedir. McNamara yargılama arifesinde yardımcılara Amerikan tutarsızlığının “IDA’nın varlığı için ciddi bir tehlike” oluşturduğunu şikâyet eder. Yenileme kredisi temininde başarısızlık, sadece Banka’nın faaliyet yeteneğini tehdit etmekle kalmayacak, aynı zamanda uluslararası kalkınmaya ilişkin Batı’nın taahhütleriyle ilgili çeşitli soruları da gündeme getirecektir. Dört, dört buçuk yıldır Bankanın kredisini artırmak için olan gücüyle çalışmış olan McNamara, çok sinirlidir ve üst düzey personeline, Birleşik Devletlerin sözüne gelmemesi durumunda görevinden istifa edeceğini söylemiştir. Ancak, bir süre, McNamara endişelerini yok saymıştır. Ertesi gün, Banka’nın gelişmekte olan ülkelerdeki “mutlak yoksulluk” konusu üzerinde atağa geçtiğini anons eden dünya çapında beğeni toplayan bir konuşmasını yapmıştır. Böylece, Banka yetkilileri, IDA’nın yenilenmesi üzerine ABD ile anlaşmaya varmışlardır (Sharma, 2013, s.572-573).

Böylece, 1970’lerin sonlarında Banka “Washington Mutabakatı” ilkeleri ve neoliberal politikalar çerçevesinde IMF ile birlikte hareket etmeye başlamıştır. Nitekim 1980’li yıllarda, içinde Türkiye’de olan gelişmekte olan ülkelerle yapısal uyum anlaşmaları dönemi, uluslararası kuruluşlar aracılığı ile uygulamaya konulmuştur. Zira İngiltere ve ABD başta olmak üzere, gelişmiş ülkelerde neoliberal ekonomi politikaların başlaması ile işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi, sendikaların güç kaybetmesinin yanı sıra, Sovyetler Birliği’nin çöküşü beraberinde artan yoksulluk sorununun çözüm odağında da Dünya Bankası getirilmiştir (Şenses, 2009, s.40).

Gelişmekte olan ülkelerle Dünya Bankası arasındaki kredi politikaları bakımından Çin farklılık göstermiştir. Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)’nde ilk adımı 1978 yılında atılan ve derinleşerek devam eden reformlar birçok açıdan diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan yeni liberal politikalarla benzerlik taşımaktadır. Ancak, üniter yönetim ve sıkı denetimle yönetilen Çin, az gelişmiş ülkelerin Dünya Bankası deneyimlerinden ders çıkararak planlı ve kontrollü şekilde sosyalist serbest piyasa ekonomisine geçmiştir. Sürdürülebilir ekonomik büyümeyi yakalayan ve az gelişmiş ülkelerin yaşadığı ekonomik krizlere girmeyen Çin ile DB ilişkileri “dayatmalara” bağlı değildir (Sezen, 2007, s. 27-56). Nitekim Çin, Washington Uzlaşısı şeklinde ifade edilen, hızlı özelleştirme, deregülasyon, yapısal uyum politikaları şeklinde üçüncü dünya ülkelere dayatılan reformlardan çok ayrı bir yol izlemiştir. Çin’deki ekonomik reformlarda, yetkililer, reform programının aşamaları, zamanlaması ve içeriği üzerinde tam bir kontrol sağlayarak, farklı bir yapı ortaya çıkarmışlardır. Bu yaklaşım Jashua Cooper Ramo tarafından “Beijing Uzlaşması” olarak isimlendirilmiştir. Nitekim Çin’in

pek çok açıdan serbest piyasa ekonomisine geçişte daha kontrollü ve biliçli bir yol izlediği söylenebilir (Öztürk, Sözdemir ve Gövdere, 2006, s.67).

Öte yandan Dünya Bankası ile Afrika ülkeleri arasındaki borçlanma ilişkileri, Çin'in tersine başarısızlıklarla doludur. Dünya Bankası'nın Gerçek Doğası isimli makalesinde M. Annisette (2004), Banka'nın yoksulluğu azaltma amaçlı projelerinin başarısızlıklarını anlatmaktadır. Mozambik de, kendi ülkelerinde yetişen kaju fıstığını işleyen işçilerin, nasıl işlerinden olduğunu şöyle ifade etmektedir. Gelişen fındık işleme endüstrisini korumak üzere hükümet ham, tam işlenmemiş kaju ihracına vergi uygulamaya başlamıştır. Ticari kısıtlamaları bertaraf etmek adına, Dünya Bankası ve IMF ihracat vergisinin kaldırılmasını emreder. Böylece, Mozambik'te 10.000 yetişkin (çoğu kadın) çalışan kaju fabrikasındaki işlerini kaybetmiştir. Benzer şekilde, Haiti'de ise IMF ve Dünya Bankası, hükümetin asgari ücreti yükseltmesini engellemiştir. Daha sonra bu iki kuruluş umutsuzca ihtiyaç duyulan temel hizmetler üreten kârlı kamu şirketlerinin özelleştirilmesini istemişlerdir. Üstüne üstlük, Haiti'nin ortalama yaşam süresi erkeklerde 49, kadınlarda 53 yıl, okuryazarlık % 45, bebek ölümlerinde yaşam beklentisi% 10 civarında iken IMF, sağlık bakım çalışanları ve öğretmen sayısında ulusal kıtlık sıkıntısı çeken ülkede, devlet hizmetlerinin yarıya indirmesi gerektiği konusunda ısrar etmiştir (Annisette, 2004, s.311).

Bir başka örneği ise Stiglitz (2018, s.278) ifade etmektedir. Stiglitz, Dünya Bankası ve bazı sivil toplum örgütlerince Fas'ın bazı köylerinde yürütülen projelerin, insanların yaşamları üzerindeki etkilerini araştırmaya gittiği 1998 gezisinden bazı anılarını kaleme almıştır. Bir sivil toplum örgütünün tavuk yetiştirme konusunda ustaca eğittiği kadın köylüler devletten temin ettikleri 7 günlük civcivleri büyüterek ticaret yaptıkları projede, IMF'nin talimatıyla devletin civciv dağıtmayı bırakması sonrası, civciv dağıtma işinin özel sektör eliyle sağlıklı yapılamaması nedeniyle fakir köylülerin hayatında fark yaratabilecek bir projenin maalesef son bulduğunu aktarmıştır.

Esasen, tüm bu başarısız uygulamaların ardında kısıtsız serbest ticaret ideali ve yabancı sermayenin güvenliğini sağlamak vardır. Dünya Bankası Ana Sözleşmesi Madde 1 de kuruluş amaçlarından ikisi şöyledir. Özel dış yatırımları ve diğer özel girişimcileri, teminatlar veya kredilere katılım yoluyla teşvik etmek, özel sermaye makul şartlarda mevcut değilse, uygun koşullarda kendi sermayesi dışında üretken amaçlar için finansman sağlayarak ve diğer kaynakları tarafından sağlanan fonları dağıtarak özel yatırımları desteklemek (World Bank, Article I Purposes ii). Gelişmiş ülkelerin DB'na üye olma nedenleri arasında Banka'nın gelişmekte olan ülkelerde yürüttüğü projelerde kendi şirketlerinin iş almasını sağlamak da vardır. Zira Banka'ya üye olmayan bir ülkenin şirketi Banka'nın projelerinde yer alamaz. Dünyadaki bilhassa enerji üzerine yüksek maliyetli projeleri yürüten Banka, en büyük kalkınma işverenidir (ResearchGate, 2018).

Aynı zamanda “the True Nature of the World Bank” makalesinde Annisette, Dünya Bankası ile Çad hükümeti arasındaki ilişkiden bahseder ve öngöründe bulunur. Çad, hükümet yetkililerinin ellerinde korkunç insan hakları ihlallerine ilişkin kanıtları olan siyasi açıdan dengesiz bir ülkedir. Yine de Dünya Bankası Çad'ın güneyinde petrol sahalarının gelişimine destek vermek üzere, Exxonmobil ve ortakları Chevron ve Petronass'a Çad'dan Kamerun'a kadar 600 kilometrelik bir boru hattı geliştirmek üzere (dört milyar dolar) fon aktarmıştır. Annisette, yoksulluğu azaltacağı ve kalkınmayı sağlayacağı düşünülen projenin gelirlerin, petrol şirketlerinin kasasına ve yozlaşmış Çad ve Kamerun yetkililerinin ceplerine herhangi bir yerel topluluktan daha fazla ulaşacağını öngörmüştür. Boru hattı, çevreye duyarlı ormanların, su havzalarının ve Kamerun kıyı bölgelerinin yakınında veya yakınında bulunacak ve burada yaşayan Baka ve Bakola'yı (genellikle yanlış şekilde ortalama insan boyundan daha kısa oldukları için “Pigmeler” olarak adlandırılır) yerlileri, şempanzeleri, gorilleri ve orman filleri

de dâhil olmak üzere nesli tükenmekte olan türleri de tehdit etmektedir (Annisette, 2004, s.312). Dünya Bankası Çad-Kamerun boru hattının finansmanı karşılığında, Çad hükümetine elde edilen petrol gelirinin ülkenin gelişmesinde öncelikli sektör olarak belirlenen eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve kırsal alanların gelişimine yönelik kullanılması şartını öne sürmüştür. Dünya Bankası ve Çad hükümeti arasında imzalanan anlaşma sonrası, Çad yönetimi Petrol Gelirlerini Düzenleme Yasası'nı (PGDY) çıkarır. Bir süre sonra PGDY üzerinde değişiklik yapan Çad hükümeti, savunma ve güvenlik alanlarında da elde edilen petrol gelirini kullanmaya başlayınca, Dünya Bankası ile büyük bir gerilimin fitilini ateşlenir (Öztürk, 2006, s.12).

Haber7 (06.09.2017)'nin, ekonomi haberlerinde yer alan “petrol zengini ülke açlıkla savaşıyor” başlıklı haber Çad'ın petrol kaynaklarının dünya piyasasına ulaşması sonrası hala sefalet içinde olmasını ifade etmektedir. Çad, yıllık olarak çıkarılan petrolün yalnızca %15'lik kısmını alabilirken, %25'lik kısım petrol boru hattının geçtiği Kamerun'a bırakılmış kalan %60'lık en büyük pay ise Fransız ve ABD petrol şirketleri paylaşmışlardır. İlâveten, daha da ilginç petrol zengini ülkede, petrol rafineri şirketinin olmaması ve motorin ve benzin ithatının Nijer'den yapılmasıdır. Az sayıda benzin istasyonu olan ülkede ise akaryakıt ihtiyacı, cam şişede benzin ve mazot şeklinde seyyar istasyonlar tarafından sağlanmaktadır (ekonomi haber7.com, 06.09.2017). Anlaşılan o ki, Çad'da petrol bulunması ve çıkarılması, Dünya Bankası ile öteden beri yakın ilişkileri olan ve birçok petrol boru hattı projesinden iş alan Exxonmobil'e yaramıştır.

Öte yandan, uluslararası sosyal politika yönetim üssü haline gelen Dünya Bankası'nın, sağlık, beslenme ve nüfus faaliyetleri için yıllık taahhüdü ve portföyü, yıllık 1 milyar ABD dolarından fazla oranda artmaktadır. Bu nedenle küresel topluluğun, Dünya Bankası politikalarının ve yatırımlarının istenmeyen sosyal ve çevresel etkilerine karşı korunması için önerilen kararları dikkatlice incelemesi ve tartışmaya açması hayati önem taşımaktadır. 1980'lerde, paydaşlar, Dünya Bankası yatırımlarının, nüfusun yerinden edilmesi veya bina projeleri sırasında habitatların zarar görmesi gibi yaşam ve geçim kaynakları üzerindeki istenmeyen sonuçları ile ilgilenmeye başlamışlardır. Planlayıcıların bu endişeleri göz önünde bulundurmasına ve planlama sürecinde riskleri yönetmelerine yardımcı olmak için bir dizi koruma politikası geliştirilmiştir. Buna cevap olarak, Dünya Bankası çok aşamalı bir inceleme ve danışma sürecinin düğmesine basmıştır. Nitekim yeni güvenlik önlemleri standardı olacak olan ve önerilen yeni Çevresel ve Sosyal Çerçeve, dünya çapındaki paydaşlar tarafından incelenmesi öngörülmüştür (Seifman vd, 2015, s.186).

Küresel Sosyal Politika Yönetişim Merkez Üssü Olarak Dünya Bankası

Devletin rolündeki ve içinde bulunduğu yönetim süreçlerinin niteliğindeki değişikliklerin en büyük itici güçlerinden biri, tartışmanın odağındaki küreselleşmedir. Küresel yönetim gerçekleşirse, ısrarla egemenliğini koruyan devletler için büyük bir engel teşkil edebilecektir. Bu, “iyi yönetim” kılıfı altında Dünya Bankası gibi güçlü uluslararası kuruluşlar tarafından teşvik edilen ve dayatılan bir tür neo-liberal politika fikri üzerinde tedirgin olmayan devletler için dahi potansiyel zorluklar üretebilecektir. Siyasi, ekonomik ve güvenlik ilişkileri küreselleştikçe, kullandığımız kavramlar ile yönetim hakkında düşünme biçimimiz birbiriyle uyum göstermeye zorlanmaktadır (Beeson, 2019, s. 31-32). Dünya Bankası'nın East Asian Miracle (1993) raporunda ifade ettiği üzere “devlet” piyasa karşıtlığı rolünden piyasa dostu devlet rolüne bürünmektedir. Böylece, devlet ekonominin dış dünya ile koordinasyonu sağlarken, işlem maliyetini azaltarak sivil toplumun gelişiminin önündeki engelleri azaltacaktır (Eryiğit ve Sarıca, 2018, s. 66). Ancak, diğer taraftan Dünya Bankası (1997) “doğu Asya mucizesinde” devletin rolü olduğu hususunu ise onaylamaktadır. 2002 yılında Ha-Joon Shang, ABD ve diğer gelişmiş ülkeler karşısında büyük bir tartışma ortaya atmıştır. Gelişmiş ülkeler, endüstrileşme döneminde kendilerinin bizzat uyguladıkları sanayi politikaları ile korumacılığı

bilakis gelişmekte olan ülkelerin benimsemeleri hususunda bile isteye cesaretlerini kırmışlardır (Beeson, 2019, s.79).

1960'lı yıllardan günümüze Banka, gelişmekte olan ekonomiler ve düşük gelirli toplumlarda sosyal politikanın küresel yönetişimi için merkez üssü haline gelir. Nitekim Banka, üye devletlerin hükümetlerine en yüksek oranda kalkınma finansmanı sağlayıcısıdır. Hem uluslararası kredi kaynakları hem de personel sayısı diğer uluslararası kuruluşlarından çok daha fazla olan Banka, diğer uluslararası kalkınma yardımı sağlayıcıları tarafından, kanıta dayalı politika yapıcısı ve önericisi olarak kabul edilmektedir (Mundy ve Verger, 2014, s. 9).

Nitekim Dünya Bankası'nın da desteklediği, yeni kapitalizm (örgütsüz/disorganize kapitalizm), eski kapitalizmin yeni bir evresi olup, yeni koşullar altında tekrar yapılandırılmasıdır. Kapitalizmi yeniden yapılandırmaya götüren koşullar, işçi-işveren ve devlet arasında düzenlenen çalışma ilişkileri başta olmak üzere toplumsal yapının radikal dönüşümüne karşılık gelmektedir. Kapitalist yapılanmanın yeni şekli, esnekliktir. Esneklik sadece çalışma ilişkilerinde değil, çalışma ahlakında, bireyin bedeni üzerinde ve toplumsal ilişkilerde de kendini gösterir. Esneklik, aynı zamanda yeni kapitalizmin ürettiği bireysel/toplumsal hezeyanın baş sorumlusudur. Aşırı rekabet, çalışanların riske açık olmaları, onların sürekli kendilerini yenilemelerini, hızlı hareket etmelerini, dinamik olmalarını, "esnek atılğan" bir karaktere sahip olmalarını gerektirir. Zira yeni yâda esnek kapitalizm, içinde hiçbir kararlı, kalıcı unsurun yer almadığı değişken bir toplumsal evren inşa etmektedir. Bu evren içinde geleneksel çalışma ilişkilerinden, insan karakterlerine ve tüketim anlayışına doğru her şeyin anlık değişimi söz konusudur. Bu anlık değişim, insanların uzun vadeli ilişkiler kuramaması, aşırı bireycilik, parçalanma, kaygı, tedirginlik, gerginlik, huzursuzluk, stres ve bireysel -toplumsal şizofreni ile değer kayması ve sosyal endişe olarak her yere nüfus etmektedir (Şimşek, 2014, s.135-140).

Artan teknolojiler çalışanları "elektronik göz" hapsine alırken, artan işsizlik ve sosyal güvenceden yoksunluk ile ekonomik krizler kitleleri korunaksız hale getirmektedir. Artık toplumun sahipsiz dertlerini sahiplenecek bir sosyal devlet de bulunmamaktadır. İlâveten, doğal sermayenin aşırı kullanımı ve artan nüfus, ekosistemin yaşam alanlarını yok etmekte ve toplum gerçek anlamda risk toplumuna dönüşmektedir. Yeni üretim anlayışına paralel olarak tüketim biçimi ve statü algısı da değişmektedir. Böylece, bireyin toplumun neresinde yer alacağı, konumunun ne olacağı ve nasıl bir kimlikle tanımlanacağını işi/mesleği belirlemektedir (İlhan, 2007, s.283-306; Aytaç ve İlhan, 2008, s.182-210). Nitekim ekonomilerin dışa açılması ve gösterdiği gelişme ile bireyin bilhassa, tüketici, üretici ve vergi mükellefi olarak önemi artmıştır. Zira iyi bir vatandaş, günümüzde, vergi kaçırmayan yâda vergisini ödeyebilen, yasa ve yönetmeliklere uyan, hükümetin icraatlarını yakından takip edip izleyen ve oy veren birey olarak tanımlanmaktadır (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.1-3). Peki, bu aşamada vergisini ödeyemeyen yâda bir işi olmayan mutlak yoksulluk sınırı altında kalan kimseler için devletin imdadına koşan Dünya Bankası sosyal politikanın ana merkezindeki çalışani, yoksula doğru ittiği yeni bir sosyal politika anlayışına yönelir. Artık, sosyal politikanın merkezinde işçi yâda çalışani yoktur, yoksul vardır ve bu yoksul işi olmayan yâda güvencesi olmayan krizler karşısında kırılğan durumda olan kimsedir. Nitekim, çalışani yoksullar sosyal politikadan dışlanmakla beraber, emeğin yerini ekonomik bir değer olan beşeri sermaye doldurmaktadır (Buğra, 2018, s.215).

Zira Dünya Bankası başta olmak üzere küresel ekonomik sistem yürütücüleri sosyal devletin farklılaşmasının önünü açmaktadır. DB (1993) "Dünya Kalkınma Raporu: Sağlıkta Yatırım" ile sağlık hizmetlerinin sunumunda kamunun yanında özel sektörün yer almasını sağlayacak teşviklerin sübvânse edilmesi önemle tavsiye etmektedir. Raporda, aynı zamanda, kamu sağlık hizmetlerinin merkezden yerele geçilmesinin yönetimde etkinlik ve verimliliği

artıracak bir politika değişikliği olacağı hususunu şiddetle tavsiye edilmiştir. Lancet dergisinin ifadesiyle, bu rapor, uluslararası sağlığın liderliğini Dünya Sağlık Örgütü'nden (DSÖ), Dünya Bankası'na geçirildiğinin bir kanıtıdır. Böylelikle, DSÖ'nün halk sağlığı perspektifinden DB piyasa odaklı sağlık bakışına doğru bir geçiş söz konusudur. Devlet ve aygıtlarının örgütsel ve işlevsel olarak reformize edilerek yeniden yapılandırma sürecine tabi tutulması DB yapısal uyum kredilerini serbest bırakma şartlarından en önemlisidir (Küçük, 2017, s.257). Nitekim Mayıs 1993'te, DYP-SHP koalisyon hükümeti tarafından DB politikaları doğrultusunda, "Sağlık Reformu Proje Genel Koordinatörlüğü"nin kurulması ile "Sağlık Bakanlığı'nın dönüşüm sürecini başlatılmıştır. Ardından, RP-DYP koalisyon hükümeti, Kasım 1996 tarihinde, "Sağlık Finansman Kurumu Kuruluş ve İşleyiş Kanunu", "Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri ve Aile Hekimliği Kanunu" ile "Hastane ve Sağlık İşletmeleri Temel Kanunu" tasarı taslaklarını oluşturmuşlardır. Ancak sosyal güvenlik sisteminde ilk büyük dönüşüm DSP-MHP-ANAP koalisyonu döneminde gerçekleşmiştir. Nitekim 4447 Sayılı Sosyal Güvenlik Yasası, kadın ve erkek çalışanda emeklilik yaşları konusunda radikal bir değişiklik getirdiğinden "Mezarda Emeklilik Yasası" olarak isimlendirilmiştir (Balta, 2013, s. 160-165).

2004 yılında ise DB ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasında imzalanan 60 milyon dolarlık kredi anlaşması ile "Sağlıkta Dönüşüm Programı" başlamıştır. Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde Sağlık Bakanlığı'nın konumu, planlayıcı ve denetleyici bir kurum olarak dikeyden yatay örgütlenme biçimini alır. Programın temel dayanakları; aile hekimliği uygulaması, genel sağlık sigortası, kamu sağlık birimlerinin tek çatı altında toplanması ve yerinden yönetimin güçlendirilmesidir. Böylelikle sağlık hizmetlerinde merkezi planlama ve doğrudan yönetim yerine yönetim ile yerel karar alıcıların toplumun ihtiyaçlarına daha iyi cevap verecekleri yönünde bir desantralizasyon uygulamasına geçiş sağlanmıştır. Aynı zamanda, 3 Kasım 2011 de 663 sayılı KHK çıkartılarak, Sağlık Bakanlığı ve bağlı teşkilatlarının yapısı tamamen değiştirilerek, Bakanlığın merkez teşkilatının dağıtılması, belirli kadrolarının sözleşmeli pozisyona geçirilmesi, çeşitli iş ve işlemlerin kurullar yoluyla yürütülmesi, özel bütçeli Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu ile birlikte Bakanlığa bağlı Kamu Hastaneleri Kurumu ve Türkiye Halk Sağlık Kurumu'nun kurulması hükme bağlanarak, yönetim çerçevesi netleştirilmiştir (Balta, 2013, s.147-166).

Diğer taraftan, keyfi iktidar karşısında bireyi ve bireysel hak ve hürriyetleri güvence altına alan hukuk devletinin tarihsel gelişimine ters bir şekilde, Dünya Bankası yapısal uyum reformları çerçevesinde hukuk alanı ekonomikleştirilmektedir. 1990'lı yıllardan günümüze Banka, 113 ülkede 500'den fazla hukuk alanında proje yürütmektedir. Hangi projenin destekleneceği konusunda icra direktörleri kurulunda yer alan beş gelişmiş, sermaye oranı en yüksek ülkenin temsilcileri karar vermektedir. Ticaret engellerinin kaldırıldığı ve devletin piyasa ekonomisini desteklediği bu yeni yönetim (yönetişim) sisteminde öncelikli olan iktisadi sistemde ulus ötesi sermayenin önceliklerini korumak ve kollamaktır (Özenç, 2016, s.143). Dolayısıyla, küresel sosyal politikanın yönetim üssü konumuna gelen Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelerde hayata geçirdiği yapısal reformlar ile eğitim, sağlık, hukuk başta olmak üzere birçok alanı etkilemektedir (Mundy ve Verger, 2014, s. 9).

Sosyal Hakların Hak Öznesi İşçiden, Beşeri Sermaye Yönelimli Yeni Sosyal Politika Alanı

Milletler Cemiyeti'nin hayata geçtiği 20.yüzyılın çalışma hayatına kazandırdığı bir diğer önemli alan ise olan sosyal hakların hak özneleri "sanayi işçileri" ile sınırlı olmak üzere, ILO ile uluslararası konuma taşınmasıdır. 1919 yılında Versailles Antlaşması ile kurulan ILO, 1946 yılında Birleşmiş Milletler ilk uzmanlık kuruluşu olarak, esasen sosyal hakların korunması çabaları sonucu uluslararasılaşır. 1944 yılı ILO Philadelphia Deklarasyonu ile Uluslararası Çalışma Örgütü'nün dayandığı temel ilkeleri tekrar eder ve prensipleri açıklar.

Nitekim Deklarasyonun ilk maddesi *emek meta değildir*, şeklindedir. Tüm bu gelişmeler ışığında, sosyal hakların ve sosyal politika kavramının uluslararası topluma taşındığı ve uluslararası hukuk ile taşındığı dönem, Birleşmiş Milletler Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin düzenlenmesi ile olur. Ancak, sosyal haklar açısından henüz bireysel başvuru yolu işlerlik kazanmış değildir. Zira “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi”nde sosyal haklar net ve açık bir biçimde tanımlı değildir (Gülmez, 2009, s.12; Ulusoy, 2011, s.245; ILO, 2015, s.1).

Gülmez'e göre (2009, s.12), sosyal hakların hak öznesi sanayi işçileri ile uluslararasılaştığı birinci dönem 1919-1944 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu dönem, klasik liberalizmin doğasından kaynaklanan sömürü nedeniyle oluşan örgütlü dayanışma ve mücadeleler sonrası esasta sanayi işçileri ile sınırlı bireysel çalışma ilişkilerinin asgari ve esnek normlarının belirlendiği yıllardır. İkinci dönem ise ILO'nun Philadelphia Deklarasyonu ile başlar ve 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ile gün yüzüne çıkan küresel sermaye birikim rejiminin yeniden düzenlenmesi ile sonlanır. Gülmez, ikinci dönemin temelinde insan hakları yaklaşımının olduğunu ifade etmiştir. Keza, Atlantik Demeci ile ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başkanı Churchill bilhassa Roosevelt'in dört özgürlük yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilen yeni düzenin temelini oluşturan Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kuruluş belgesini imzalamışlardır. Böylece Roosevelt'in yoksulluktan kurtulma, korkudan kurtulma özgürlükleri ile ibadet ve konuşma özgürlükleri kavramları çerçevesinde uluslararası insan hakları kavramının temelleri atılmıştır. Ancak, sosyal devletin kurumsallaştığı ve sosyal hakların genişlediği bu dönemde sosyal haklar insan hakları içerisinde değerlendirilirken, neoliberal politikaların dünya genelinde yaygınlık kazanmaya başladığı 1980'li yıllar ve sonrasında sosyal haklar ile insan haklarının birbirinden ayrı olduğu görüşü yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Dönmez, 1985, 223 ; Gülmez, 2009, s.12-13).

Emeğin Metalaşması ve Beşeri Sermaye

Esping-Anderson, kapitalist bir toplumda metalaşma eğilimlerini sınırlayarak bireye sosyo-ekonomik güvence sağlayan mekanizmaların ancak devlet, aile ve piyasa üçlemesinin birbirleriyle etkileşim içinde oynadıkları role bakarak anlaşılacaklarını öne sürer. Bu doğrultuda sosyal refah devletinin emeğin metalaşmasını büyük ölçüde engellediği bilinmektedir. Ancak, neo-liberalizm olarak adlandırılan dönemde, devletin çalışma hayatına müdahalesi sınırlandırılmış, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi alanlar özel sektöre açılarak, yeniden yapılandırma ve reform gerekçesiyle emeğin metalaşması hızlandırılmıştır (Bakır, 2018, s.344-345).

Sosyal devlet, eşitsizliği önlemek ve sosyal adaleti gerçekleştirmek üzere gelirin yeniden dağıtımı için piyasaya müdahale eden devlettir. Ancak, neo-liberal ekonomi savunucuları, gelir dağılımındaki değişimlere müdahaleyi istemez bilakis eğitim ve yetenek bakımından farklı olan bireylerin bir dereceye kadar farklı işlerde çalışması ve farklı ücret almasını normal görmektedirler. Dünya Bankası neo-liberal ekonomi taraftarıdır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde eğitim, sağlık, sosyal güvenlik alanında yürüttüğü yapısal reformları piyasa yönelik düzenler. Bilhassa hem kamu hem de sosyal adalet temelinde insani değer ve karşılığı, bireye özel yatırım faktörü haline getirilen insan sermayesi, makul olmayan alternatif iktisadi yeniden dağıtım biçimi haline getirilmektedir. Böylece özel yatırım faktörü haline gelen insan sermayesi ile Dünya Bankası, ekonomik kaynakların yeniden dağıtımını düzenlemektedir. Bu nedenle, kaynak dağılımının verimli şekilde gerçekleşmemesi, beşeri sermaye alanında düzenleme geriliği Banka'ya göre Türkiye açısından riskli bir durumdur. Zira Banka gelir dağılımı değil, kaynak dağılımının düzenlenmesi gerektiğini söyler (Peterson, 2015, s.188; İncekara ve Mutlugün, 2016, s.360).

Bu doğrultuda, Banka “Akıllı Ekonomi Olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” sloganı ile kadınların emek piyasasına daha çok katılmasını desteklenmesinin arkasında ekonomik büyüme üzerindeki ciddi olumlu etkisi ile aynı zamanda cinsiyet eşitsizliği hususuna da katkıda bulunacağı düşüncesi bulunmaktadır. Dünya Bankası, sık sık serbest kısıtsız ticaretin, hem GSMH oranında hem de ekonomik büyümede önemli pozitif etkilerinin olduğunu söylemektedir (Akgöz, 2016, s.88). Dünya Bankası için cinsiyet gibi bir konunun Banka’nın ana politikalarına dahil edilmesi uygun değildir. Bankanın ekonomik büyüme, verimlilik ve karlılık konusundaki örgütsel hedefleri kadınlara ve kalkınma sorunlarına aykırıdır. Banka’nın kurumsal kültürü ve ekonomistler tarafından hazırlanan ekonomik yıllıklikleri felsefesi kadın söylemine ve kadının ekonomik rolüne ilişkin toplumsal hususlara yabancıdır (Ege, 2011, s.434).

Eğitim ve Beşeri Sermaye

Henüz, 1960’lı yılların ortalarında fakir ülkelerdeki eğitim politikaları yapanlar, eğitim fırsatlarının sürekli genişlemesi ve okullaşmanın sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkısı konusunda iyimser bir ruh haline sahiptiler. Gelişmiş kapitalist ülkelerin eğitim tarihçelerinin benzer şekilde kopya etmek umuduyla, birçok yeni bağımsızlığına kavuşan ülkenin hükümetleri, evrensel ilköğretimi orta vadeli veya hatta kısa vadeli bir amaç olarak benimsemişlerdir. Çoğunluğun görüşüne göre, yaygınlaştırılmış okul eğitimi, kalkınma sürecinde “insan kaynakları darboğazlarını” kırabilecek ve sağlam bir imtiyaz sağlayabilecektir. Ancak, 1965 yılında, okula kaydolma kayıtlarının büyüme oranında düşüş başlamıştır. Komünist olmayan fakir ülkelerde bir bütün olarak ilköğretim okulu kayıtları nüfus artışına ayak uyduramaz, bu da okuma yazma bilmeyenlerin sayısındaki artışa katkıda bulunmuştur. Son on yılda, okul yapısının yalnızca ekonomik büyümeyi engellemekle kalmayıp aynı zamanda ekonomik eşitsizliğe de katkıda bulunduğunu gösteren kanıtlar birikmeye başlamıştır. Dünyadaki eğitim bakanlıkları ve devletler, eğitilmiş çalışanlar arasında işsizliğin büyümesi karşısında, şiddetli mali sıkıntılar altında kalmaktadırlar. Böylece, eğitime daha geniş erişim için devam eden popüler talepler ile- kırsal, mesleki yönelimli, terminal (taşınabilir) ve (en önemlisi) ucuz alternatif bir evrensel ilköğretim şeklindeki resmi olmayan temel eğitime doğru politik bir eğilim baş göstermiştir (Bowles, 1978, s.783).

Diğer yandan, 1960’ların ortalarına gelindiğinde iktisadî düşünce alanındaki insan sermayesine yatırım devrinin en yoğun dönemidir. Bu nedenle Banka, Londra Üniversitesi Profesörü Mark Blaug’u Banka politikalarının eğitim ekonomisinin mesajlarını nasıl dikkate alabileceği üzerine bir makale yazmak üzere davet etmiştir. Profesör Blaug, 1967’de, eğitim üzerine yeni bir Banka politikası olarak hizmet edecek bir makale yazar. Bununla birlikte, bu makale Banka tarafından asla yayınlanmaz ve 1972’de Banka politikasını oluşturmada tamamen göz ardı edilmiştir. Aslında, bu iç yazı tarihteki en güçlü feragatnamelerden birini ifade etmektedir. Zira Dünya Bankası, “Bu rapor yayınlanamaz ve Banka’nın görüşünü temsil ettiği şeklinde alıntı yapılamaz” mesajını yayınlamıştır. Nihayet, Profesör Blaug’un makalesinin bir versiyonu Ekonomi Dergisi’nde yayınlanır ve bu alanda çok alıntı yapılan bir çalışma olur (Psacharopoulos, 2006, s.331). Peki, Banka, neden Prof.Blaug’ın makalesini şiddetle reddetmiştir. Zira Banka’ya yazdığı ve bir versiyonunu 'Economics and Educational Planning in Developing Countries' ismi ile yayımlanan makalesinde Prof.Blaug, eğitim planlamasında işgücü yaklaşımını reddetmiştir. Çünkü yazar, doğru işgücü tahmininin, eğitim döngüsü süresinin gerektirdiği beş ila on yıl arasında mümkün olmadığını iddia etmektedir. Zira işgücü tahmini, okuldan ayrılanların istihdam içinde eritilmesi üzerine ekonomik sistemin kapasitesinin katı bir görünümünü ifade etmektedir. Bu nedenle Profesör Blaug, eğitim sistemlerinin uzun vadeli işgücü gereksinimlerine göre, piyasaya uyarlanarak planlanması fikrini analitik analizlere dayalı olarak gerçek dışı bulmuştur (Sanyal, 1973, s.451).

İlk olarak 1960'lı yıllarda Theodore W. Schultz tarafından ortaya atılan beşeri sermaye; gelir artışına bağlı olarak kazanılmış insani özellikleri içeren geniş bir kavramdır. Beşeri sermaye, genellikle insanların bilgilerini, becerilerini, yeteneklerini ve eğitimleri boyunca elde ettikleri kazanımları içermekle birlikte, aynı zamanda, onların sağlık ve beslenmelerine bağlı olarak elde ettikleri güç ve canlılığı da kapsamaktadır (Özyakışır, 2011, s.52). Beşeri sermayenin oluşturulması ve geliştirilmesi; okuma yazma ile çocuk ölüm oranları, ortalama yaşam uzunluğu, beslenme, çeşitli sağlık göstergeleri gibi konular bağlamında incelen bir olgudur. Nitekim nitelikli beşeri sermayenin oluşmasında rol oynayan kaynakları (eğitim, sağlık, beslenme) özel sektörün mü yoksa kamu sektörünün mü sağladığı hususu önemlidir. Eğer yatırım harcamaları özel sektör tarafından yapılıyorsa, bu hizmetleri talep eden bireylerin, gelir dağılımından yeterli pay alıp almadıkları incelenir. Yatırım harcamaları devlet tarafından yapılıyor ise, bu hizmetleri karşılayacak bütçe gelirlerinin artırılması gerekmektedir. Bu nedenle Dünya Bankası'nın "Ülkelerin Değişen Serveti" başlıklı 2018 raporunda, beşeri sermaye alanında zengin ülkeler, eğitim ve sağlık yatırımlarının genellikle kamu tarafından sağlandığı Kuzey Avrupa ülkeleridir. Zira, bir ülkenin beşeri sermaye yönünden zenginliği, iş gücünün verimliliğini artıracak eğitim ve yetenek düzeyleri ile sağlık ve beslenme gibi etkenlere bağlıdır (Özyakışır, 2011, s.55 ; World Bank Basın Bülteni, 2018).

1980'lerde, Dünya Bankası eğitimi geliştirmek üzere en büyük uluslararası finansman kaynağı ve özellikle gelişmekte olan ülkeler için eğitimde en güçlü küresel düşünce lideri olarak ortaya çıkmıştır. ABD'den şiddetle etkilenen Banka, eğitimsel gelişmeyi ekonomik büyüme amaçlı insan sermayesinde bir dizi stratejik yatırım olarak belirler ve eğitim verimliliğini sağlamak için piyasa benzeri mekanizmaların ve rekabetin kullanımını teşvik eder. 1980'lerde ve 1990'larda Banka, ucuz uluslararası kredi kaybına bağlı borç krizleri yaşayan ülkeler için bir reform gündemi tasarlamada etkilidir. Nitekim dünyadaki hükümetlere yükseköğretim düzeyindeki eğitime sübvansiyonlarını düşürerek eğitim sektörlerini yeniden yapılandırmalarını tavsiye eder. Böylece, bu seviyede kullanıcı ücretlerinin getirilmesi, sözleşmeli öğretmenlerin kullanımı, tekrarlama oranlarının düşürülmesi ve okul düzeyinde maliyetlere ebeveyn ve toplumun "katılımı" yoluyla verimlilik odaklı reformlar yapılmasını teşvik etmektedir (Mundy, Green, Lingard ve Verger, 2016, s.12).

Gelişmekte olan ülkelerdeki beşeri sermaye politikaları için ilginin nedeni, bu ülkelerdeki gelir düzeylerini artıracak ekonomik büyüme sağlama olasılığıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, gelirleri ve kaynakları yeniden dağıtmanın yoksulluğa uzun vadeli çözümler getirmeyeceği düşüncesinden dolayı, yoksulluğun azaltılmasına odaklanmanın tek yolu doğrudan ekonomik büyümeyle çözülebilir düşüncesi hâkim olmuştur. Zira 1980 sonrası sermaye lehine yeniden düzenlenen politikalar, sosyal devletin müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı rolünde büyük değişim meydana getirir. Ülkeler arasındaki ekonomik büyümedeki farklılıklar, uluslararası matematik ve fen değerlendirmelerinde elde edilen başarı ile ölçülen bilişsel becerilerle yakından ilgilidir. Aslında bilişsel beceriler ampirik büyüme modellerine dahil edildiğinde, okula ulaşmanın büyüme üzerinde bağımsız bir etkisi yoktur (Hanushek, 2016, s.92). Bu çerçevede, eğitimin niteliği önem kazanır.

2004 yılından günümüze Dünya Bankası Grubu'nun özel sektör finansman kolu olan IFC, eğitim alanındaki çalışmalarını kademeli olarak genişletmektedir. Her ne kadar mütevazı olsa da, IFC eğitim sektörü faaliyetleri, 1990'ların ortasındaki birkaç küçük başlangıç projesinden, 2004'teki beş "stratejik klavuzdan" biri olarak kabul edilmesine kadar geçen sürede önemli ölçüde zenginleştirir. Bugün IFC kendisini, gelişmekte olan ülkelerde özel eğitim ve sağlık hizmetlerinde dünyanın en büyük çok taraflı yatırımcısı olarak tanımlar. Ayrıca, Dünya Bankası'nın son eğitim stratejisi belgesine göre, IFC, Banka'nın eğitimsel gelişimi destekleme planlarının merkezindedir. Dünya Bankası grubu içinde Dünya Bankası (IBRD) ve IFC, özel sektörün eğitimdeki rolü ve ülkelerin özel sektörün çabalarını ulusal eğitim

hedefleriyle uyumlu hale getiren politika ortamları ile düzenleyici yapılar oluşturmalarına yardımcı olmak üzere birlikte çalışırlar (Mundy ve Menashy, 2014, s.16).

Dünya Bankası, ülkelerin neden beşeri sermayeye yatırım yapmaları gerektiğini 2019 Dünya Kalkınma Raporunda açıklamaktadır. Banka'ya göre, dijital platform pazarlarının yükselişinde görüldüğü gibi firmaların sınırları bulanıklaşmaktadır. Dijital teknolojiler kullanarak girişimciler, bir ucunda girdilerin sağlandığı ve diğer yandan çıktıların alındığı geleneksel üretim sürecinden farklı küresel platform tabanlı işletmeler üretmektedirler. Platform şirketleri, müşterileri, üreticileri ve tedarikçileri birbirine bağlayan ve çok taraflı bir modelde etkileşimleri kolaylaştıran bir ağ etkisi yaratarak genellikle değer üretirler. Geleneksel şirketlerle karşılaştırıldığında, dijital platformlar daha hızlı ve daha düşük maliyetle ölçeklenir. 1943 yılında kurulan İsveç firması IKEA, Avrupa'da genişlemeye başlamasından önce hemen hemen 30 yıl bekler. IKEA, 70 yıldan uzun bir süreden sonra, yıllık 42 milyar ABD doları küresel satış geliri elde etmektedir. Çinli holding Alibaba ise dijital teknoloji kullanarak, iki yılda 1 milyon kullanıcıya ulaşır ve 9 milyondan fazla çevrimiçi satıcı ile 15 yılda 700 milyar dolarlık yıllık satış sağlar. Bu arada, platform tabanlı işletmeler Hindistan'da Flipkart ve Nijerya'da Jumia gibi her ülkede artmaktadır. Diğer yandan Banka, teknolojinin, iş için gereken becerileri yeniden şekillendirdiğini ifade etmektedir. Teknoloji nedeniyle yeri doldurulabilir daha az ileri düzey beceri talebi azalmaktadır. Aynı zamanda ileri bilişsel ve sosyo-davranışsal beceriler ile daha fazla ve hızlı adaptasyon yeteneğine bağlı beceri talebi artmaktadır. Nitekim Bolivya'da, yüksek vasıflı mesleklerde istihdamın payı 2000'den 2014'e kadar 8 puan artmıştır. Bu artış, Etiyopya'da yüzde 13'tür. Bu değişiklikler sadece eski işlerin yerini alan yeni işlerle değil, aynı zamanda mevcut işlerin değişen beceri taleplerinden de ortaya çıkmaktadır (World Development Report, 2019, s.6).

Dünya Bankası, beşeri sermayeyi sosyal politikanın çekirdeğine koyma nedenini ise, şöyle açıklar: Diğer gelişmekte olan ülkelerde imalat sanayi istihdamı sabit kalırken, Doğu Asya'da ise aksine artmaktadır. Nitekim "Bu ülkeler, yüksek vasıflı genç işçileri işgücü piyasalarına kazandırarak, yeni teknolojiyle birlikte imalat sanayi üretimini ve beşeri sermayeyi artırmıştır (World Development Report, 2019, s.7). Nitekim 1978 yılında sosyalist serbest piyasa ekonomisi geçişi beraberinde hızla gelişen ve büyüyen Çin, okuma yazma oranında 1949 yılında da %80 gibi yüksek bir orana sahip olsa da, köklü eğitim reformu ile günümüzde öğrenci sayısını %800 artırmıştır. Çin de öğrenciler, aşırı rekabet ile uyumlu bir şekilde yetiştirilirken, diğer yandan geleneksel işler arka plana atılmamıştır. Devlet tarafından 1 milyondan fazla okul yapılarak okuryazar olmayanların oranı %8'e çekilirken aynı zamanda, beceri ve zekâ düzeyine uygun sosyal ve fen bilimleri kategorilerine ayrıştırılan merkezi eğitim programı ile ileri teknoloji ile uyumlu beşeri sermaye yetiştirilmiştir (Milliyet, 17.10.2017). Bu nedenle Dünya Bankası'nın Policy Research Working Paper 8533 ifade edildiği üzere Doğu Asya, uzun zamandır ticarete başarının kusursuzluk örneği olmuştur. Bu başarıda kuşkusuz, Çinli çalışanların iş disiplini ve sözlerini yerine getirme konusundaki usta tutumları da katkı sağlamıştır. Ancak, 8533 raporunda, Çin'in emek yoğun sanayileşme modelini tehdit edebilecek, teknolojik yenilikleri ve yeni pazarları dikkate alması gereği vurgulanmaktadır (World Bank, Policy Research Working Paper 8533, s.2).

Benzer bir görüş Dünya Kalkınma Raporu (2019) da belirtilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin geleceğin ekonomisinde rekabet edebilmek için hızlı hareket etmesi gereğininin altı çizilirken, Rapor, bilhassa ülkelerin sağlık ve eğitim alanlarında yapacakları yeni düzenlemeler ile geleceğin ekonomisinde çalışabilecek nitelikte beşeri sermayeyi çoğaltmaları gereğininin altını çizmektedir. Zira, rekabete uyum sağlayamayan ülkeler kör bir şekilde çöküşe gidecektir. Bu acımasız rekabete uyum sağlayabilmek için empati, işbirliği, sebat gibi erdem gerektiren beceriler ile problem çözme ve eleştirel düşünce becerileri beraberinde teknolojik know-how bilgisi olan beşeri sermayenin öncelenmesi gerekmektedir.

Brown (2018, s.205) göre, beşeri sermaye kendi eğitimine, sağlığına, bilgisine, görünüşüne, kariyerine yatırım yapan insan sermayesidir. Beşeri sermayenin itici gücü, klasik liberalizmdeki kendi çıkarı için hareket eden rasyonel birey olması değil, değerinin artması en azından düşmemesi için geleceğine sürekli yatırım yapan kişi olmasıdır. Bir bakıma beşeri sermaye bir robot gibi hareket eden teknik bilgi ve beceri için sürekli öğrenen bireydir.

Sennett (2008, s.125) göre, günümüzde başarı para ile eşleştirilmektedir. Bilimin gelişmesi, insanların yeteneklerini daha iyi kullanabilecekleri daha güçlü bir kariyer öyküsü oluşturabilecekleri yönünde yeni umutları beraberinde getirir. Günümüzde, ABD’de kariyeri için sürekli şehir değiştiren, yeteneklerini sürekli geliştirmek durumunda olan ve esnek çalışma düzenine uyabilmek için ömrünü biteren çoğunluk vardır.

Sonuç

Dünya Bankası, dünyadaki en büyük ve en zengin çok taraflı uluslararası kalkınma finansmanı işverenidir. Bu nedenle devletlerin kalkınma politikalarını etkileme gücüne sahiptir. Banka, ABD liderliğinde 1944 yılında ABD’nin New Hampshire eyaleti Bretton Woods’da toplanan ülkelerin çoklu mutabakat sistemi ile kurduğu yeni ekonomik sistemin bir parçasıdır. Günümüzde dahi, başkanı ABD tarafından atanan Dünya Bankası, baştan beri serbest ticaret ve yabancı sermayeye dayalı kalkınmayı teşvik etmektedir. 1978’den itibaren her yıl düzenli olarak yayımladığı Dünya Kalkınma Raporları ile tüm ülkelerin ekonomik ve sosyal politikalarını yönlendirme gücüne sahip olmuştur. Banka, üye ülkelerde serbest ticaret politikalarını, borç verirken kredi şartı olarak teminat altına almaktadır. Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler anlayışının aksine gelirin yeniden dağıtımını ve bölüşümü üzerine emek piyasasına müdahaleyi öngören sosyal politikayı, 1980’lerden bu yana uyguladığı yapısal reform kredileri ile yeniden şekillendiren Banka, gelir dağılımı yerine kaynak dağılımında verimliliği, ekonomik kalkınma yerine ekonomik büyümeyi desteklemektedir. 2000’li yıllarda sağlık alanında Dünya Sağlık Örgütü’nü geçerek bu alanda en büyük kredi kullandırıcısı konumuna yükselmiştir. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde sağlık alanındaki reformları destekleyerek, sağlık alanının merkezi yönetimden yerele geçmesini ve kısmı olarak özelleştirilmesi ile özel hastanelerin kurulmasını teşvik etmektedir. 1990’lı yıllardan itibaren Uluslararası Finans Kurumu (IFC) aracılığı ile eğitim alanında özel sektörün gelişimini artan şekilde desteklemeye başlamıştır. Eğitimde reform politikaları ile öncelikle olarak eğitim müfredatının küresel piyasaların ihtiyacına göre düzenlenmesi ve istihdam politikaları çerçevesinde işgücüne katılımı desteklenmesi yönünde yeni bir açılım yapmıştır. Nitekim eğitimin her düzeyinde ekonominin ve piyasanın talepleri doğrultusunda bilgi ve beceri kazandırılması hususu ön plana çıkarken, ulusal değerler ve vatandaşlık kavramı arka plana atılmaktadır. Zira Banka, gelişmekte olan ülkelere ulus devletlerin üzerinde bir eğitim programlayıcı konumuna yükselerek, küresel sosyal politika yönetişiminin merkez üssü haline gelmektedir. Ancak, Banka, dünyadaki tüm ulus devletleri istediği gibi yönlendirememiştir. Bunların içinde Banka’nın müşteri portföyün de ilk sıralarda yer almayan İskandinav ülkeleri ile Kuzey Avrupa ülkeleri ve Çin, kısmen Banka’nın tesiri altında olmamıştır. Sözü edilen ülkelerde bilhassa eğitim devlet tekelindedir.

Dünya Bankası, sürekli “gelişen”, “değişen” bir canlı organizma gibidir. Dünya’da başka hiçbir örgüt, yeryüzündeki herhangi bir ülke ile ilgili bu kadar ayrıntılı bilgi sahibi değildir. Ancak, Banka’nın edindiği bilgileri kullanım şekli sosyal hakların gelişimine olumlu etki yapacak şekilde değil de, daha çok özel yabancı sermaye lehine bir işleyişi incelemektedir. 1990’lı yıllarda gelişen teknoloji beraberinde artan elektrik ihtiyacını analiz eden Banka, gelişmekte olan ülkelere kamu yönetiminde olan elektrik piyasasını özel girişime açılmasına yapısal uyum politikaları ve kredileri ile destek vermiştir. Aynı şekilde, hızlı ilerleyen teknoloji beraberinde, gelişmekte olan ülkelere üniversite mezunlarının işgücüne katılım oranının

kademeli olarak düşmesi sonrası beşeri sermaye yatırımın ile yüksek vasıflı işgücünün ekonomik büyümeyi artıracığı yönünde bir düşünceyi gündeme getirmiştir. Çalışmanın değişen dünyası ve geleceğini incelediği en son Dünya Kalkınma Raporu'nda ise, Banka, gelecekteki iş dünyası belirsizdir demektedir. Zira İnnovasyon, otomasyonu geride bırakabilir, hızla ilerleyen küreselleşme Afrika'nın sanayileşmesini, büyümesini ve refahının artmasını sağlayabilir. Ancak, hükümetlerin gelecekte istihdamın belirsizliğini göz önünde bulundurarak, istihdamı caydırıcı politikalardan vazgeçmeleri (kaynakların doğru ve verimli kullanmaları) ve istihdamı teşvik etmelerini önerir. Diğer taraftan, savunmasız kişileri asgari müşterekte koruması ile Doğu Asya'da olduğu gibi yüksek vasıflı gençlerin yetiştirildiği bir insan sermayesi sisteminin geliştirilmesinin altını çizer. Ancak, Doğu Asya mucizesinin aksine, gelişmekte olan ülkelerde her kademedede eğitimin özel sektöre açılması ile bireyin sürekli olarak eğitimine yatırım yapan ekonomik bir birim haline gelmesine ise göz yumar.

Kaynakça

- ABD'de kızıl panik, kara faşizm yılları: McCarthizm. *CNN Türk* (17.04.2014). Erişim tarihi: 31.12.2020, <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/yasam/diger/abdde-kizil-panik-kara-fasizm-yillari-mccarhizm?page=1>
- Adhikary, R. W. (2015). The World Bank's shift away from neoliberal ideology: real or rhetoric? *Policy Futures in Education*, 10, 191-200.
- Akgöz, G. (2016). Mutsuz evlilikten tehlikeli flörte: feminizm, neoliberalizm ve toplumsal hareketler, *Fe Dergisi*, 2, 86-100.
- Alper, Y. (2008). ABD sosyal güvenlik sistemi bir model olabilir mi? *Çimento İşveren*, 22, 1-28.
- Annisette, M. (2004). The True Nature of the World Bank, *Critical Perspectives on Accounting*, 15, 303-323.
- Anwaruddin, S. M. (2014). Educational neocolonialism and the world bank: a ranciéean reading. *Journal for Critical Education Policy Studies*, 143-174.
- Aytaç, Ö. ve İlhan, S. (2008). Yeni kapitalizmin kaotik evreni: belirsizlik, sömürü ve ahlâki kriz. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 182-210.
- Bakır, H. (2018). Esneklik ve emek: emeğin metalaşması ve meta-dışlaştırılması bağlamında bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 73, 343-366
- Balta, E. (2013). Herkes için sağlıktan paran kadar sağlığa: Türkiye'de sağlık politikalarının neoliberal dönüşümü. *Praksis*, 31, 147-166.
- Bayramoğlu, S. (2004). *Yönetişim ve demokrasi ilişkisinde siyasal iktidar sorunu: Türkiye'de bağımsız düzenleyici kurumlar*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Beeson, M. (2019). Asia's competing multilateral initiatives: quality versus quantity. *Pacific Review*, 32, 30-80.
- Boyras, B. ve Cantürk, A. (2014). Amerika Birleşik Devletleri örneğinde İkinci Dünya Savaşı dönemi askeri propaganda posterleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 497-503.
- Bowles, S. (1978). Capitalist Development and Educational Structure, *World Development*, 6, 783-796.
- Bozdağlıoğlu, Y., Özen, Ç. (2004). Liberalizmeden neoliberalizme güç olgusu ve sistemik bağımlılık. *Uluslararası İlişkiler*, 1, 59-79.

- Brown, W. (2018). *Halkın çözülüşü, neoliberalizmin sinsî devrimi*. (B. E. Aksoy, Çev.) İstanbul: Metis yayıncılık.
- Buğra, A. (2018). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cage, J. (2009). Growth, poverty, reduction and governance in developing countries: a survey. *Centre pour la Recherche Economique et ses Applications*, Accessed: 9th. September 2019, <http://www.cepremap.ens.fr/depot/docweb/docweb0904.pdf> .
- Clemens, M.A and Kremer, M. (2016). The New Role of the World Bank, Accessed dated: 02.03.2020, *The Journal of Economic Perspectives*, 30, 53-76.
- Colombato, E.(b.t.). Küreselleşme: büyük hayal kırıklığı mı? Kitap Değerlendirmesi Erişim tarihi, 10.05.2019, <http://www.libertedownload.com/Piyasa/12/05-enrico-colombato-kuresellesme-buyuk-hayal-kirikligimi-mi.pdf>.
- Çalışma hayatının geleceği: 'Gig Economy' olacak. *Dünya Haber* (15.10. 2018), Erişim tarihi: 27.02.2020, <https://www.dunya.com/tekn-trend/calisma-hayatinin-gelecegi-gig-economy-olacak-haberi-429980>
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2014). Türkiye’de ve dünya’da vatandaşlık. *İstanbul Politika Merkezi Yayını*, Erişim tarihi: 18.03.2020, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/12/T%C3%BCrkiyede-ve-Dunyada-Vatandaslik-2014-1.pdf> .
- Dostal, J, M. (2010). The Developmental welfare state and social policy: shifting from basic to universal social protection. *The Korean Journal of Policy Studies*, 25, 147-172.
- Dönmez, O. (1985). İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3, 223-285.
- Dünya Bankası: Türkiye’de kaynaklar verimsiz sektörlere gitti, büyüme için yapısal reformlar şart. *t24 Bağımsız İnternet Gazetesi* (19.08.2019), Erişim tarihi: 19.12. 2019, <https://t24.com.tr/haber/dunya-bankasi-turkiye-de-kaynaklar-verimsiz-sektorlere-gitti-buyume-icin-yapisal-reformlar-sart,835575>
- Dünya Bankası Raporuna Göre Küresel Servet Artıyor Ancak Eşitsizlikler Devam Ediyor. *The World Bank Basın Bülteni* (30.01.2018), Erişim tarihi: 05.03.2020, <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2018/01/30/world-bank-report-finds-rise-in-global-wealth-but-inequality-persists>
- Eğitim reformu Çin’i uçurdu. *Milliyet* (17.10.2017), Erişim tarihi: 05.03.2020, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/egitim-reformu-cin-i-ucurdu-2538229>
- Ege, A. (2011). Possibilities and Limits of Incorporating Gender in Economic Adjustment Policies: The Case of the World Bank, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 30, 417-442.
- Ener, M. ve Demircan, E. (2016). Küreselleşme sürecinde yeni devlet anlayışı ve Türkiye. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4, 197-218.
- Erhan, Ç. (1996). Ortaya çıkışı ve uygulanışıyla Marshall Planı. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51, 1-13.
- Eryiğit, B.H. ve Sarıca, A. (2018). IMF, Dünya Bankası, OECD’nin yönetim yaklaşımı ve küyerelleşme. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6, 61-73.
- Four Freedoms, *Britannica* (2019). Accessed dated: 06.12.2019, <https://www.britannica.com/event/Four-Freedoms> .

- Gülmez, M. (2009). İnsan hakları olarak sosyal haklar ve haksızlıklar, *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 22-23 Ekim.
- Hanushek, E. (2016). Economic growth in developing countries: The role of human capital. in *The Handbook of the Global Education Policy Book*. (Karen Mundy, Andy Green, Bob Lingard, and Antoni Verger, Ed), (p.50-102), Oxford: UK.
- Hatipoğlu, O.G. (2015). *Amerikan yönetim düşüncesinin doğuşu 1776-1929*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hawkins, D.E. ve Mann, S. (2007). The World Bank's role in tourism development. *Annals of Tourism Research*, 34, 348–363.
- İlhan, S. (2007). Yeni kapitalizmin karanlık yüzü: insanlık ve ahlakilik söylemlerinin sahiciliği üzerine. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 283-306.
- İncekara, A. ve Mutlugün, C.B. (2016). Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi. *International Conference on Eurasian Economies*, 358-367.
- Karakurt, B. (2011) Washington Konsensüsü’nden küresel mali krize mali disiplin ve Türkiye’deki gelişmeler,” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25, 31-53.
- Kessler, G. (1945). *İçtimai Siyaset*. (O. Tuna, Çev), İstanbul: Gençlik Kitapevi Neşriyatı
- Mundy, K., & Menashy, F. (2014). Investing in private education for poverty alleviation: the case of the World Bank's International Finance Corporation. *International Journal of Educational Development*, 35, 16-24.
- Mundy, K.ve Verger, A. (2015). The World Bank and the global governance of education in changing world order. *International Journal of Educational Development*, 1, 9-18.
- Mundy, K., Green, A., Lingard, R. and Verger, A. (2016). *Introduction: The Globalization of Education Policy – Key Approaches and Debates*. in *The Handbook of the Global Education Policy Book*. (K. Mundy, A. Green, B. Lingard, and A. Verger, Ed.), (p.1-18), Oxford: UK.
- Kaya, Safiye (2003). Dünya Bankası ve Dünya Bankası Kredilerinin Denetimi. *Sayıştay Dergisi*, 3, 46-47.
- Kaymak, Muammer (2010). 1873-1896 krizi: mit mi gerçeklik mi? *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65, 165-194.
- Küçük, Aziz (2017). *Kapitalist devlette sağlık hizmetlerin örgütlenmesindeki dönüşüm: Türkiye Üzerine Bir Analiz*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Küçük, Özlem (2019). *Dünya Bankası'nın Türkiye'deki İktisadi Kalkınma Anlayışına Etkisi ve Sosyal Politikaya Yansımaları*. Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Mr President: spend, spend, spend. *The Guardian* (25.11.2008). Accessed dated: 12.12.2019, <https://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2008/nov/25/john-maynard-keynes-us-advice>
- Oğuz, M.C. (2017). ABD’de ‘progressivism’ hareketi ve Woodrow Wilson’ın kurucu babalara itirazı” *Amme İdaresi Dergisi*, 50, 1-25.
- Ollman, B. (2008), *Diyalektik Soruşturmalar*. İstanbul: Yordam Kitap

- Özenç, B. (2016). *Hukuk devleti kökenleri ve küreselleşme çağında işlevi*. İstanbul: İletişim Yayınları. Dijital Kitap: ISBN: 978-975-05-2061-7.
- Öztürk, H. (2006). Çad-Dünya Bankası gerilimi ve yeni sömürgecilik. Erişim tarihi: 15.12.2020, www.tasam.org/TR/Icerik/342/caddunya_bankasi_gerilimi_ve_yeni_somurgecilik
- Öztürk, S., Sözdemir, A. ve Gövdere, B. (2006). Çin: Washington uzlaşmasından sonra Beijing uzlaşmasına. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7, 61-73.
- Özyakışır, D. (2011). Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6, 46-71.
- Peterson, J. G. (2015). The value of the future: the child as human capital and the neoliberal labor of race. *The Feminist Press at the City University of New York*, Accessed date: 19.12.2019, <https://www.jstor.org/stable/pdf/43958484.pdf>
- Petrol Zengini Ülke, Açlıkla Savaşıyor. *Haber7* (06.09.2017), Erişim tarihi: 25.02.2020, <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/2417133-petrol-zengini-ulke-aclikla-savasiyor/>
- Philadelphia Bildirgesi. *ILO* (07.0.2015), Erişim tarihi: 18.12.2019, https://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_412361/lang--tr/index.htm
- Polanyi, K. (2001). *Great Transformation*. (Second Edition). Usa: Beacon Press Boston.
- Psacharopoulos, G. (2006) World Bank policy on education: a personal account, *International Journal of Educational Development*, 26, 329–338.
- Ruger, J. P. (2005). The changing role of the World Bank in global health. *Am.J. Public Health*, 95, 60–70.
- Sanyal, B. C. (1973). Two approaches to educational planning: conflict and complementarity. *Prospects*, 3, 451-462.
- Seifman R, Kornblet S, Standley C, Sorrell E, Fischer J, Katz R. (2015). Think big, World Bank: time for a public health safeguard. *Lancet Glob Health*, 3, e186–7. doi: 10.1016/S2214-109X(15)70012-4 PMID: 25678307
- Sağlıkta Dönüşüm Sürecinde Dünya Bankası'nın Ulusal Sağlık Mevzuatımıza Etkisi. ResearchGate. (2018), Erişim tarihi: 02.03.2020, www.researchgate.net/profile/nazan_savas/publication/234102447_dunya_bankasi_ve_turkiye'de_saglikta_donusum_kongre_sunum_metni/links/0912f50f1ed8a75293000000/dunya-bankasi-veturkiyede-saglikta-donusum-kongre-sunum-metni
- Sengenberger, W. (b.t.). Uluslararası Çalışma Örgütü amaçları, işlevleri ve politik etkileri. Erişim tarihi: 20.02.2020, <https://library.fes.de/pdf-files/tez/10695.pdf>.
- Sennett, R. (2008). *Karakter Aşınması*, (B. Yıldırım Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sezen, S. (2007). Çin Halk Cumhuriyeti'nde sosyalist piyasa ekonomisinde dönüşüm. *Amme İdaresi Dergisi*, 40, 27-56.
- Sharma P. (2013). The United States, the World Bank, and the challenges of international development in the 1970s. *Diplomatic History*, 37, 572-604.
- Stanford, J. (2011). *Herkes İçin İktisat*. (T. Öncel, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.

- Stiglitz, J. E. (2018). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*. (A. Taşçıoğlu ve D. Vural, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Şenses, Fikret (2009). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek, M.E. (2014). *Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum*.
- The meaning of Gig Economy. *Cambridge Dictionary*, Accessed dated: 19 th January, 2019, <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/gig-economy>
- Tunalı, N.H. ve Yılmaz, A. (2016). Büyüme, beşeri sermaye ve kalkınma ilişkisi: oecd ülkeleri'nin ekonometrik bir incelemesi. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 298-318.
- Tütüncü, G. (2015). İngiltere ve Türkiye'de erken dönem sendikacılık üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Tarih Okulu Dergisi*, 8, 493-539.
- Yılmaz, A. (2008). Dünya Bankası ve su politikası. *Toplum ve Hekim*, 23, 20-30.
- World Bank, (2017). Annual Report. Erişim tarihi: 12.12.2019, (<http://pubdocs.worldbank.org/en/908481507403754670/Annual-Report-2017-WBG.pdf>)
- World Bank, (2018). Trade in Developing East Asia How It Has Changed and Why It Matters. World Bank Group, *Policy Research Working Paper 8533*, Erişim tarihi: 05.03.2020, <http://documents.worldbank.org/curated/en/612321531499830843/pdf/WPS8533.pdf>
- World Bank, (2019). Articles of Agreement. Erişim tarihi: 06.03.2020, <http://siteresources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/ibrd-articlesofagreement.pdf>
- World Development Report, (2019). The Changing Nature of Work. *World Bank World Development Report*, Accessed dated: 05.03.2020. <http://documents.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/2019-WDR-Report.pdf>
- Ulusoy, Ü.H. (2011). Sosyal Hakların korunması'nda Birleşmiş Milletler'in Rolü. *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu Konferansı kitabı*, İstanbul: Petrol-İş Yayını.
- Yalçın, S. (2009). Mesih Wilson Kimdir. *Hürriyet* (12.04. 2009), Erişim tarihi: 12.12. 2019, <http://www.hurriyet.com.tr/mesih-wilson-kimdir-11415252>.
- Yıldırım, S. (2016). *Nefretin ve korkunun rengi: kızıl*, içinde türk sağı, mitler, fetişler, düşman imgeleri. (İ. Ö. Kerestecioğlu, G. G. Öztan, Der.) İstanbul: İletişim Yayınları.